

УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ, НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ, РЕЛІГІЇ ТА ТУРИЗМУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ
ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ
ОБЛАСНА БІБЛІОТЕКА ДЛЯ ДІТЕЙ ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

ИПРАИПРАВЖИК ВЕЛИКОТО ПОЕТА

*Бібліобіографічний показник до 85-річчя
від дня народження подільського письменника О.А.Відоменка,
направничого письменника М.Т.Шевченка*

Хмельницький 2016

Зустріч із читачами обласної бібліотеки для дітей імені Т.Г.Шевченка

УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ, НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ, РЕЛІГІЙ
ТА ТУРИЗМУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ
ОБЛАСНА БІБЛІОТЕКА ДЛЯ ДІТЕЙ ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

ИПРАИПРАВНУК ВЕЛИКОТО ПОЕМА

*Біобібліографічний покажчик
до 85-річчя від дня народження
подільського письменника О.А.Відоменка,
праправнука і племянника
М.Т.Шевченка*

Хмельницький
2016

У біобібліографічному покажчику подано матеріали про життя і творчість Олександра Андрониковича Відоменка – подільського письменника, праправнучатого племінника Т.Г.Шевченка.

Видання адресоване юним читачам, вчителям, бібліотечним працівникам та всім, хто цікавиться життям і творчістю Т.Г.Шевченка та літературою рідного краю.

Матеріали обговорені на засіданні науково-методичної ради обласної бібліотеки для дітей імені Т.Г.Шевченка.

Протокол № 3 від 21 червня 2016 р.

СЛОВО СИНА ПРО БАТЬКА

Дорогий Друже!

В твоїх руках книжка про Людину, звичайного українця, який, як і мільйони таких же українців, народився серед мальовничих садів, лугів нашої прекрасної і неповторної країни. Його мала батьківщина – Черкащина, центральна частина України з величним Дніпром-Славутичем, овіяна гайдамацькою славою, колыска Великого Кобзаря Тараса. Саме в селі Моринцях, там де маленький Тарас зробив перший подих на цій землі, де вперше відчув поцілунок матері, через сто з “хвостиком” років так і його маленький нащадок Шурко загойдався у колысці в простій сільській хаті звичайних та добрих людей – його батьків, Анастасії та Андроника. Перший раз вдихнувши оте благодатне повітря рідного краю з молоком матері, він став саме тим, ким і залишився на довгі роки бурхливого і різнокольорового життя. А воно було повне і пригод, і несподіванок, і радості, і печалі.

Внучатий племінник Т.Г.Шевченка – Шевченко Григорій Трохимович (третій справа у верхньому ряду) – рідний дідусь Олександра Відоменка (1925 р.)

На порозі стояв страшний 33-й рік... Голодомор. Попри те, що батько Андроник ховався в лісі від непрошених "гостей" НКВД, які чомусь вирішили що він "французький шпигун" тільки тому, що мав нагоду з'їздити до Парижу років 15 назад. Цікаво, які такі секретні дані він передавав французам з глухого села, де окрім кіз'яків і гною і "похвастати" було нічим. Сім'я страшенно голодувала. Їли й кропиву, і якесь бадилля тільки тому, що підлі негідники у Кремлі вирішили "трішки поставити українців на місце", а фактично винищити цілий народ, щоб забули, хто вони, яку мають історію і мову. На великий жаль, не всі українці були сильними та мужніми в цій скруті. Сусід потихеньку підпиляв віконце і чекав моменту коли дорослі підуть з дому, щоб залізити в хату до маленького трирічного Шурка. Якби це не побачила сусідка, яка підняла галас, могло б статися найстрашніше. Уявіть, до чого голод міг довести людину (та й людиною язик не повертається назвати), щоб вона навіть думати могла таке скоїти?

А далі почалася війна – чорна й страшна. Два "вожді народів" у Німеччині і Росії почали перекраювати карту світу і в цьому пеклі на перехресті якраз і стають наші українські села і міста. Батько, колишній, так званий, "французький шпигун" на той час перебував у лавах Радянської армії, воював з фашизмом.

Малому Шуркові було вже десять, коли німецька орда ввійшла в його село. Вони були гонорові, насміхалися, гомінливо мились в криниці. Старшого брата Валерія, взагалі, застрелити хотіли – щось він їм не сподобався, надто худий був, та й якусь схожість з євреєм побачили. Знову ж на поміч вибігла сусідка і виблагала пощади. Роки під окупацією для хлопця були сірими і непривітними. Знову холод, голод, школа майже не працювала, а, як всякій дитині, хотілось книжок, іграшок. І ось такі "іграшки" невдовзі хлопці-бешкетники відшукали в сусідньому лісі. На кожному кроці прямо під ногами лежала зброя, вибухівка, міни, нерозірвані снаряди. "Весело" було..... "Піротехнічні" дослідні підлітків з вибухівкою на все життя залишили свій страшний слід. Малий Шурко втратив око, а старший брат пошкодив руку... Село Моринці було якраз майже в епіцентрі величезної Корсунь-Шевченківської битви. Бої проходили поруч з хатами. При відступі

німці захопили хлопця в заручники. Боялись партизанів, а в дитину, сподівались, стріляти рука не підніметься. Ось і посадили на підводу Шурка і повезли разом с собою через ліс. Мати в повному розпачі, в чому була, боса по снігу бігла, доганяла, впала на коліна і молила, щоб відпустили. Перелякані відступаючі, голодні і зацьковані німці, мабуть, і так забагато нашкодили, тож вирішили ще один гріх на душу не брати – пожаліли підлітка, чудом відпустили після наступного села. Все дитинство “по лезу бритви”. А далі знову голод, 48-й рік. Так затаврувалась історія країни на душі і тілі Олександра. Всі буремні роки, катаклізми списом пройшли крізь нього. Я гадаю – звідси снага дослідів, аналізу і вивчення. Здавалось би – війні кінець, ось омріяне нове життя, але знову вразив гнилий консерватизм. Навчання в університеті, біофак, наукові досліді, прогрес.... Але “згори” циркуляр: боротьба з генетиками (генетика була оголошена псевдонаукою). Коли весь світ крокував у майбутнє з кібернетикою, тією ж генетикою, робив величезні відкриття, в Радянському Союзі всіх прогресивних вчених і науковців цькували, звільняли з роботи і саджали за ґрати. Тяжко все це сприймала юнацька максималістська душа і молодий та живий розум. А до того додавалася поступова і системна “русифікація” всіх українців. Почалися кампанії, коли в фільмах, книжках українців виставляли якимись дурниками, недотепами, другосортними. Кар’єри неможливо було зробити, не говорячи російською. Знову нищилась історія, мова, звичаї. Хотілося простої правди і справедливості. Олександр почав думати, досліджувати, аналізувати, читати. Всі ці роки пройшли в постійних конфліктах з партократами, кар’єристами та просто дурнями.

Кожного дня на світанку – шлях до школи на роботу через ліс, який кишив вовками, за п’ять кілометрів, двадцять років у черзі на невеличку квартирку і виснажлива вчительська праця.

І ось 91-й рік..! Найщасливіший день в житті..! Україна незалежна! Скільки радості, сподівань..! Та не всі поцінували цей Божий дар, цей шанс...

Монотонно спливали роки, немов би поважні води кремезного Дніпра, його молодшого брата Бугу, та тендітної сестрички Десни до Чорного Моря, мов у безмежний космічний

простір. Щоденна зайнятість, робота, сім'я не давали часу для тих досліджень, і ось, можливо й запізно, але коли з роками більше стало вільного часу, врешті прийшла нагода зробити те, про що батько мріяв з дитинства. Так і з'явилися на світ статті, книжки, нариси Олександра Відоменка – праправнука Тараса Шевченка. В них дійсно вкладено багато поту, безсонних ночей, мандрів, розвідок і я впевнений: хай невеличку, але якусь частку знань вони додадуть у

Шевченкознавство і висвітлять ще не відомі, нові, цікаві факти життя Великого Кобзаря та інших знаменитостей.

Віктор Відоменко

ДОСЛІДНИК ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ ВЕЛИКОГО КОБЗАРЯ

Чи не кожному сьогодні відомо, що село Моринці на Черкащині – то мала батьківщина Тараса Григоровича Шевченка. Так, саме ця земля подарувала світові Великого Кобзаря. Тут народився і жив його рідний брат Йосип, тут народилися і зростали Йосипові діти, онуки, правнуки. Тут, в селі Моринцях, на Черкащині 7 липня 1931 року народився Олександр Андроникович Відоменко – праправнучатий племінник Тараса Шевченка. В оспіваному Кобзарем краї пройшло його дитинство, юність. У Моринцях закінчив юнак семирічку, мріяв вчитися далі. Але це були важкі повоєнні роки. “Подавай документи до технікуму, а там видно буде!..” – порадив старший брат Валерій.

Батьки: Анастасія Григорівна та Андроник Романович

Так, у 1949 році юний Шурко став студентом Шевченківського рибного технікуму. В такий спосіб було вирішено і питання з документами, адже на той час не просто було отримати в селі паспорт. По закінченні навчання юнак отримав кваліфікацію гідротехніка, відпрацював три обов'язкових роки в системі організації водного господарства. Але потрібно було здобувати освіту далі, тому вступив до Одеського університету ім. І.Мечникова на біологічний факультет.

Відоменко О.А. – студент біологічного факультету Одеського державного університету (третій зліва у верхньому ряду, 1955 р.).

Закінчивши університет, Олександр Відоменко повернувся у рідні краї, у Моринці. Тут він вчителював, був директором школи, викладав у школах Звенигородщини цікавий та досить важкий предмет – хімію. Проте в душі він був дослідник. Змалку Олександр Андронович цікавився історією рідного краю, історією свого роду. Отож читав, розпитував, досліджував, вивчав всі гілки свого родоводу.

Згодом, у 1966 році, Олександр Відоменко з сім'єю перебрався на Хмельниччину, став викладачем торгово-економічного технікуму, де пропрацював більше трьох десятків років.

*У першому ряду в центрі – Відоменко О.А. –
викладач Хмельницького технікуму радянської торгівлі*

За роки педагогічної праці підготував підручник “Аналітична хімія”, проте видати його було неможливо, бо ж написаний був не державною мовою. Але роки дослідницької праці не пройшли марно: він навчився шукати, досліджувати, аналізувати, зосереджуватися на головному.

Все життя О.Відоменко цікавився життєвим і творчим шляхом свого близького родича Тараса Шевченка та інших знаменитих письменників – М.Гоголя, О.Пушкіна, Л.Толстого. По можливості вникав у подробиці їх життя, досліджував їх творчість. Траплялося, що його дослідження, розвідки не співпадали із

радянською оцінкою творчості цих письменників. Потреба сказати правду не давала спокою. Лише з приходом незалежності України, праправнук Т.Шевченка, О.Відоменко, коли вийшов на пенсію, взявся за перо. Отож, у 1995 році в газеті "Подільські вісті" він вперше надрукував невелику замітку "Релігійні погляди Тараса Шевченка", в якій стверджував, що великий поет не був "завзятим атеїстом", як проголошували до цього ідеологи, а віруючою людиною.

Відоменко О.А. з дружиною Людмилою та дітьми Віктором і Мариною

У 1996 році побачила світ перша літературна розвідка О.Відоменка "Сумна та радісна Шевченкіана", в якій вперше в українському літературознавстві дано відомості про релігійні, інтернаціоналістичні погляди Кобзаря, про соціальний стан його прашурів та власну версію щодо викупу Шевченка з кріпацтва. "Він детально освітив і описав у згаданій книжці генеалогічне дерево Шевченкового роду, чим він значні уточнення щодо біографічних даних Тараса Григоровича. Для цього використав перекази про свого всесвітньовідомого родича від рідних, які зберегли у своїй пам'яті подробиці дитинства Тараса. Саме вони дають можливість поглянути читачеві не зашореними радянською ідеологією очима на формування світогляду автора "Кобзаря", а новим поглядом, як на носія національної і ідеї державотворення в Україні" – пише

культуролог Поділля М.Кульбовський у статті “Тонкий розвіявши туман” (“З подільського кореня”. Кн. 4).

2000 року побачила світ нова книга О.Відоменка “Оплаканий і зраджений”, в якій відкриваються нові факти життєвого і творчого шляху Т.Г.Шевченка. Олександр Андроникович, наприклад, спростовує думку про те, що Тарас Шевченко нібито не знав, що він народився у Моринцях, довів, що батько його не був з дуже бідного і темного роду. Автор також веде полеміку щодо версії грошового викупу Т.Шевченка з кріпацтва, адже тих грошей, які було виручено за портрет Жуковського, намальованого К.Брюлловим, не вистачало. Багато митців, які взяли участь у викупі, не бажали розголосу про свою грошову допомогу, адже зізнатись у цьому – означало б йти проти самого царя.

Не менш цікавою стала і наступна книга Олександра Відоменка “Тарас Шевченко і родина Енгельгардтів”, яка вийшла у 2002 році. Це телеповість, написана у співавторстві з редактором телерадіокомпанії Є.Семенюком. В ній ми маємо можливість дізнатись більш правдиву версію стосунків козачка Тараса із своїми господарями Енгельгардтами, яких раніше літературознавці змальовували жорстокими та корисливими поміщиками.

Досконало вивчивши всі обставини та подробиці життя підлітка Тараса, О.Відоменко повідомляє нам дещо інші факти його перебування в родині Енгельгардтів. Господиня дому Софія Григорівна, виявляється, була дуже ерудованою і доброю жінкою. Правомірно вважати, що деякими сторонами свого духовного розвитку Шевченко був зобов'язаний саме їй. Софія Григорівна була матір'ю сімох дітей. Вона дозволяла Тарасові бути присутнім на уроках її дітей, а для менших бути репетитором. Автор розповідає: “Баронеса завжди захищала Тараса-козачка від будь-яких непорозумінь, навчала дворянським звичаям та манерам поведіння у шляхетному середовищі. Дякуючи їй, Тарас Григорович на протязі свого короткого життя поведив себе навіть у найвишуканішому товаристві вільно, невимушено і гідно”.

Про хороші стосунки між Шевченком та Енгельгардтами свідчить і наведений у книжці факт, що, зустрівшись через багато років після заслання, Тарас мав хороші і товариські стосунки з

одним із синів його бувшого поміщика – Василем Павловичем.

Рід Шевченків продовжується.

О.Відоменко з онуками.

І робить висновок, що за всіх часів і режимів влада намагалася політизувати “Заповіт” Т.Шевченка, хоча сам поет ніколи не був “...ані політиком, ані філософом, ані соціологом тощо, але був Поетом...”.

Займаючись шевченкознавством, Олександр Андроникович переглянув, перечитав стоси літератури, детально вивчав документи, вів свої дослідження, розвідки. Отож, зібрав багатющий матеріал, який стосувався не лише родоводу і творчого шляху свого геніального прашура, а й багатьох знаних і знатних людей того часу – Миколи Гоголя, Олександра Пушкіна, Лева Толстого та інших. Як результат – у 2005 році вийшла книжка літературознавчих етюдів під назвою “Нашадок восьми гетьманів України”.

У 2006 році з-під пера дослідника виходить повість “Микола Гоголь – гетьманський та княжий нашадок”. В цій книзі автор цікаво розповідає про родинні зв'язки видатного українського російськомовного письменника Миколи Гоголя.

Виявляється, що родовід письменника має глибоке і знатне

коріння: в його роду було вісім гетьманів України, просліджуються зв'язки з княжим родом царя Петра I і багатьма іншими видатними постатями, які мали великий вплив на формування характеру, поглядів, таланту М.Гоголя. Цінним є те, що до книги включено десять таблиць, складених Відоменком, в яких подаються схеми родинних зв'язків М.Гоголя із окремими гетьманськими родами, родинні зв'язки із Пушкіним О. та його дітьми, з графом Л.Толстим та іншими знатними родами.

Не оминув у цій книзі письменник і такої теми, як "Гоголь і Шевченко". "Як могло трапитись так, що два найталановитіші письменники середини 19 століття, майже ровесники, сучасники, вихідці з українського народу – Тарас Шевченко і Микола Гоголь – не були особисто знайомими? Важко в таке повірити, але так чомусь сталося" – пише О.Відоменко. Отож, дякуючи цьому дослідженню ми можемо простежити не лише фізичне, а й ідейне роздоріжжя двох великих українців. М.Гоголь і Т.Шевченко мали спільних друзів – Василя Жуковського, Карла Брюллова, Михайла Щепкіна, Варвару Рєпніну, Михайла Максимовича, проте жодного разу не зустрілися, хоча своє добре ставлення один до одного засвідчували неодноразово. Про те, що їх роз'єднувало, О.Відоменко пише: "Вони відчували конфлікт між собою, стоячи на протилежних позиціях, водночас мали багато спільного. Не тільки тому, що були українцями. Обидва дотримувались думки, що література повинна мати високу моральну спрямованість, що перед нею стоять як національні, так і загальнолюдські цілі. Проте, розходились у розумінні того, в який спосіб їхня країна може досягти цих цілей. Тоді як Гоголь вважав, що Україна повинна бути провінцією Росії, Шевченко почав виборювати її національну незалежність".

У 2012 році побачила світ нова книга О.Відоменка – романесе "Одержимі". В результаті тривалих і наполегливих пошуків, автор зумів значно доповнити тему гоголезнавства, розширити розділ "Від минулого до сучасності" новими матеріалами, глибокими та цікавими розвідками про окремі твори Миколи Гоголя, про незнані досі сторінки його життя і творчості. Отож, дякуючи невтомному шевченкознавцю та гоголезнавцю, ентузіасту та досліднику Олександрю Андрониковичу Відоменку українське

літературознавство поповнилося новими цікавими розвідками. Великий Кобзар та інші знамениті письменники стають нам ближчими, зрозумілішими, доступнішими.

За великі заслуги в галузі літературної діяльності, активну популяризацію творчої спадщини Т.Г.Шевченка та пропаганди української мови у 2001 році Олександр Відоменко став лауреатом обласної премії ім. М.Годованця, а в 2006 році – лауреатом обласної премії ім. Т.Г.Шевченка. За досягнення в галузі історико-краєзнавчих досліджень, збереження культурної спадщини у 2008 році О.Відоменку було присуджено міську премію ім. Б.Хмельницького.

Велика родина Відоменків. Перша зліва сидить мати О.Відоменка – Анастасія Григорівна

За активну політичну і громадську діяльність на посаді заступника голови Всеукраїнського об'єднання ветеранів Указом Президента України нагороджений орденом "За мужність". Гербовою грамотою за заслуги перед Україною Олександр Відоменку та його нащадкам даровано право на родовий герб та нагороджено орденом "Лицарської доблесті" V ступеня.

2011 року 24 серпня Указом Президента України йому призначено державну стипендію.

В липні 2016 року Олександр Андрониковичу виповнюється 85 років – солідний і мудрий вік. Проте, ювіляр ще повний наснаги і бажання якомога більше дослідити, розповісти

цікаве і потрібне сьгоднішньому поколінню. Він бере активну участь у громадському житті міста Хмельницького та області. Часто зустрічається з дітьми та молоддю в бібліотеках та навчальних закладах. Періодично ми зустрічаємо в журналах і газетах нові публікації О.Відоменка, в яких він радує читачів новими відкриттями і знахідками. Тож бажаємо Олександрові Андрониковичу здоров'я і наснаги, творчих удач і щасливих літ!

Олена Суховірська

ЩИРО ПРО ОЛЕКСАНДРА ВІДОМЕНКА

ПРАПРАВНУК ВЕЛИКОГО ПОЕТА

До 75-річчя з дня народження Олександра Відоменка

Відомий шевченкознавець і краєзнавець, двоправнучатий племінник Т.Г.Шевченка по брату Йосипу Олександр Андроникович Відоменко народився 7 липня 1931 року в с. Моринці Черкаської області. У 1949 році закінчив Моринську семирічну школу і вступив до Шевченківського гідромеліоративного технікуму. Далі навчався на біологічному факультеті Одеського державного університету ім. І.Мечникова. Закінчивши його, десять років працював учителем, завідувачем, директором у школах Звенигородщини.

Переїхавши у Хмельницький, протягом тридцяти років викладав хімію в економічному технікумі. Весь час цікавився життєвим і творчим шляхом Тараса Шевченка. І лише після здобуття Україною незалежності, коли українці отримали вистраждану за довгі роки і омріяну Шевченком "свою хату", в якій постала "своя правда", праправнук Т.Шевченка у 64 роки взявся за перо.

У 1995 році в газеті "Подільські вісті" він вперше надрукував невеликий матеріал "Релігійні погляди Тараса Шевченка", в якому стверджував, що великий поет не був "завзятим атеїстом", як проголошували радянські ідеологи, а, навпаки, віруючою людиною. 1996 року у видавництві "Поділля" вийшла його збірка нарисів "Сумна та радісна Шевченкіана". 2000 року

побачила світ нова книга О.Відоменка – “Оплаканий і зраджений”. Читачі відзначили, що в цій книзі до деяких питань, пов’язаних з життям і творчістю Кобзаря, підходи не такі, як в академічних виданнях і шкільних підручниках. О.Відоменко спростовував, наприклад, думку про те, що Т.Шевченко нібито не знав, що він народився у Моринцях, довів, що батько поета не був з дуже бідного та темного роду. У 2002 році вийшла третя книжка О.Відоменка “Тарас Шевченко і родина Енгельгардтів : телеповість, есе, нариси, статті та рецензії” (у співавторстві з Є.Семенюком). Автор заперечує уявлення про родину Енгельгардтів як жорстоких гнобителів кріпаків. Вивчав О.Відоменко і всі подробиці історії написання відомого “Заповіту” (аж до перебігу хвороби поета), назвавши свої пошуки “Збагнімо віщий “Заповіт”. 2005 року він видав книжки літературознавчих етюдів під назвою “Нашадек восьми гетьманів України” і “Микола Гоголь – гетьманський та княжий нашадек”.

Олександр Андроникович – лауреат обласних премій імені Тараса Шевченка та Микити Годованця. За активну громадську діяльність на посаді заступника голови Всеукраїнського об’єднання ветеранів Указом Президента України нагороджений орденом “За мужність” та медаллю “Захиснику Вітчизни”.

Благословенням Святійшого Патріарха Київського та всієї України-Руси Філарета за заслуги перед Україною Олександр Відоменку та його нащадкам даровано право на родовий герб та нагороджено орденом Лицарської доблесті V ступеня. 2004 року за активну участь у помаранчевій революції він нагороджений Грамотою українського народного комітету та нагрудним пам’ятним знаком “Гвардія революції”.

А.Сваричевський

НАЩАДОК

Олександр Відоменко – лауреат премії ім. Микити Годованця в галузі літературної діяльності та пропаганди української мови. За активну громадську діяльність на посаді заступника голови Всеукраїнського об’єднання ветеранів Указом

Президента нагороджений орденом "За мужність".

Благовіщенням святішого Патріарха Київського та всієї Русі-України Філарета за заслуги перед Україною Олександром Відоменку та його нащадкам даровано право на родовий герб та нагороджено орденом Лицарської доблесті V ступеня.

Олександр Андроникович займається дослідженням життєвої долі та творчості свого славнозвісного пращура. Здавалось би, що ми знаємо про Шевченка вже дуже багато, проте Відоменку вдається знаходити все нові і нові факти, він відкриває досі незнані сторінки з життя поета, його світогляд і доповнює уявлення про видатну особу. В 1996 році вийшла книжечка Олександра Відоменка "Сумна та радісна Шевченкіана". Крім нарисів, до збірки увійшли матеріали досліджень генеалогічного дерева Шевченкового роду, перекази про поета, що їх зберегла пам'ять його родичів.

Наступна книга Відоменка "Оплаканий і зраджений". В ній розповідається про маловідомі факти з життєвого і творчого шляху геніального українського поета та художника. Автор провів клопітку пошукову роботу і доповнив новими даними творчі зв'язки поета з Олександром Пушкіним, Миколою Гоголем, Львом Толстим та іншими діячами російської культури XIX ст.

У книзі автор полемізує з Миколою Мащенком, відомим українським кінорежисером. Відоменко спростовує давній літературний міф, за яким виходило, що К.Брюллов намалював портрет В.Жуковського, портрет продали, а за виручені кошти викупили з кріпацької неволі Тараса. Справді, така мета у них була. І портрет намальовано. Його розіграли в лотерею, але виручити потрібної суми... не вдалося. Хто ж викупив з кріпацтва геніального сина України? Досі залишається не з'ясованим.

Щодо питання, чи був Тарас Григорович революціонером, автор наводить такі дані: вперше поета назвали революціонером київські чорносотенці, борючись проти відзначення 100-річчя з дня народження великого Кобзаря. З їхньої легкої руки це трактування перейшло в офіційні документи радянського часу. І, ясна річ, без достатніх на те підстав.

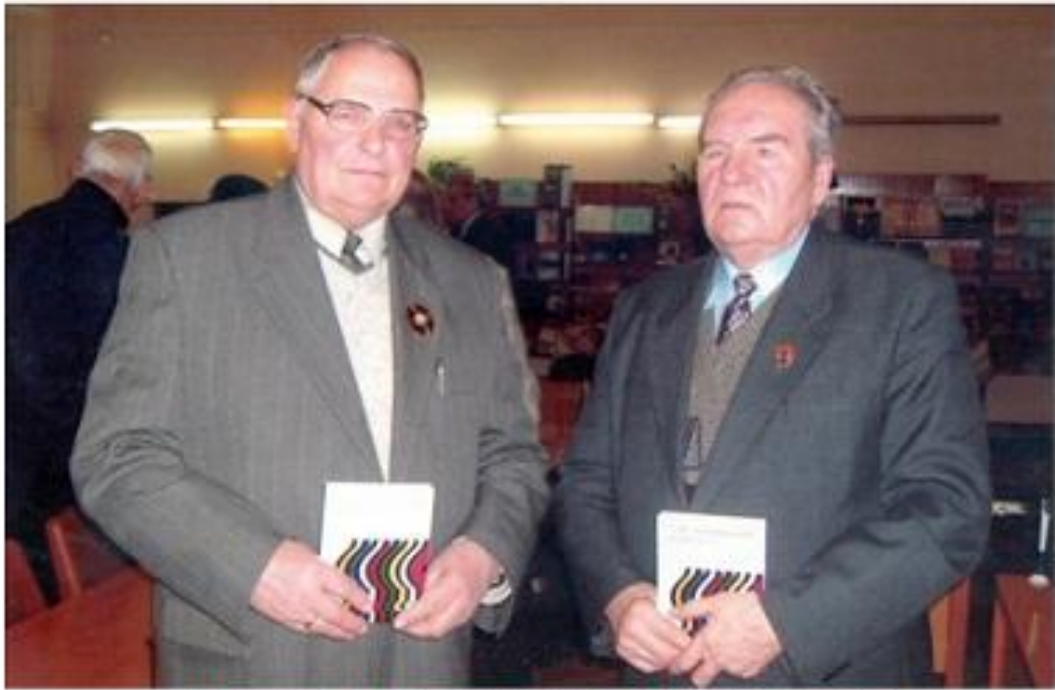
У 2002 році побачила світ ще одна праця О.Відоменка "Тарас Шевченко і родина Енгельгардтів", яка вийшла у

співавторстві з Євгеном Семенюком. У книгу увійшли матеріали про дитячі та юнацькі роки Тараса, які він провів у родині Енгельгардтів, есе про життєвий і творчий шлях видатного російськомовного письменника Миколи Гоголя, нариси, статті і рецензії.

В 2004 році вийшла книга Олександра Андрониковича “Збагнімо віщий “Заповіт”. Автор зазначає, що твори Шевченка поширювалися в рукописах. Автор і дарував їх далеким і близьким людям. Так трапилося і з віршем “Як умру, то поховайте” (“Заповіт”). Відомо вісім автографів цього вірша, переписаних поетом та іншими людьми. Один із них, написаний Шевченковою рукою, поет подарував поміщику Петру Скоропадському. Якщо порівнювати його із сучасним текстом, то в ньому 16 рядок був недописаний і закінчувався крапками (“Я не знаю...”), 17 рядок мав інший, в порівнянні із сучасним, зміст. Замість сучасного “Поховайте, та вставляйте” рукою поета було написано “Прокиньтесь ж, брати мої”. Видатний український вчений Іван Огієнко висловив думку, що слово “Бог”, написане з малої літери, хтось дописав у 16 рядку після 1859 року і він прийняв вигляд “Я не знаю бога”. І справді, аналізуючи автограф, збережений Петром Скоропадським, видно, що слово “Бог” з великої літери. Не міг же він буквально через один рядок забути і написати його з малої. Не сподобався комусь текст і 17 рядка, бо вже в лейпцизькому виданні 1859 року замість “Прокиньтесь ж, брати мої” знаходимо “Поховайте та вставляйте”. Такий зміст найкраще задовольняв тодішніх революціонерів і 17 рядком поета зробили революціонером. “Поховайте та вставляйте” – це прямий заклик до революції, але ці рядки “Заповіту” не належали Шевченку.

“Заповіт” виявився найвагомим з того, що було написано в кінці 1845 року. 24 рядки його тексту у стислій формі вмістили в собі гнів, біль і щирі поради до духовної перемоги в майбутньому.

Людмила Данилюк

Відоменко О.А. частий гість бібліотек області

У ПОШУКАХ ІСТИНИ

“На відміну від небесних світил, які, даленіючи, посилають все менше світла, світочі духу людського, віддаляючись роками, виростають і посилають все більше і більше променів. Саме такою є наша духовна зоря Тарас Шевченко”.

Юрій Мушкетик

Чи задумувались ви, чому можновладці всіх часів забороняли відзначати шевченківські дні – 9 березня і 22 травня – день народження і день перепоховання Т.Шевченка?.. Хоча пропри всі заборони справжні патріоти України завжди збиралися в ці дні біля пам’ятника Великому Кобзареві, клали до підніжжя квіти, декламували шевченківські вірші, виголошували промови. Відповідь на цей епіфеномен ви знайдете в трьох книгах хмельницького письменника Олександра Відоменка (двоправнучатого племінника Т.Шевченка): “Сумна і радісна Шевченкіана” (1996), “Оплаканий і зраджений” (2000), “Тарас Шевченко і родина Енгельгардтів” (2002).

Телеповість О.Відоменка була спочатку озвучена Хмельницькою обласною телерадіокомпанією у формі діалогу автора з телекореспондентом "Поділля-Центру" Євгеном Семенюком. Згодом вийшла окремою книжкою.

В книзі три розділи. Перший – "Вельможне панство Енгельгардтів" розповідає про панський родовід у чотирьох телепередачах. Другий – "Нащадок двох гетьманів" – присвячений родоводу Гоголів-Яновських та висвітлення творчої трагедії Миколи Васильовича. Третій – "Такий суперечливий "Заповіт" – включає нариси, статті, рецензії та виступи О.А.Відоменка з приводу дискусії в пресі про українську мову як державну та відповіді-відсічі всіляким інсинуаціям щодо імені і творчості Т.Шевченка. Автор аргументовано й документально доказово спростовує всілякі домисли щодо постаті Т.Шевченка недолугими й авантюрними "бузиністами", які намагаються зажити дешевої про себе слави паплюженням світочів української літератури, мистецтва, культури.

Олександр Відоменко намагається зняти з імені Т.Шевченка ідеологічні та політичні нашарування, штучно витворені радянською критикою, яка трактувала Т.Шевченка як "революціонера-бунтаря і атеїста". Насправді ж Тарас Григорович був людиною глибоко віруючою. Інакше не перекладав би цілий цикл (10 глав) "Давидових псалмів" (1845) з Псалтиря, якого знав напам'ять ще з дитинства.

Високо оцінюючи Шевченкові переспіви Псалтиря, видатний український вчений і письменник Панько Куліш у листі-відповіді на шовіністичні закиди Миколи Костомарова щодо української мови, як мови мужицької, використовує їх як неспростований аргумент.

"Вы говорите, что можно писать на этом языке только мужицкие повести. Но у вас перед глазами Шевченко, который выражает на этом языке и псалмы Давида, и чувства, достойные самого высшего общества" ("За сто літ". – Кн. 2, с. 53-54).

З часів П.Куліша і до нашого сьогодення ставлення чиновників до української мови не змінилося. Про це пише і О.Відоменко в статті "Рідна мова": "Пройдіть по державних

установах та навчальних закладах і відразу переконаєтесь, що “Закон про мову” не виконується. Державні чиновники намагаються використовувати чужу мову...

В одній тільки Москві, де один мільйон українців, існує одна-єдина українська гімназія, і вони не наполягають так зухвало на тому, щоб українська мова, принаймні для Москви, вважалась офіційною. Чому? Та, мабуть, тому, що глибоко поважають корінний народ Росії” (С. 136-137).

Запитуючи у читачів, чи можна вважати революційним заклик “Поховайте та вставайте, кайдани порвіте...” О.Відоменко стверджує:

“Поет абсолютно не переймався ідеями будь-якої революції і його бажання сягали лише до того, щоб вирватись із цупких лабет Москви, та не потрапити до ще цупкіших – варшавських. Він мріяв лише про вільну від Москви українську державу; нехай навіть знедолену, але свою, самостійну. Кайданами він вважав московські лабета. Як розірвати їх він не знав і либонь тому радив рвати їх уже тоді, як його не стане...” (С. 93).

На історичних матеріалах О.Відоменко спростовує радянську ідеологію щодо змальованої “хати”, де нема підпису Тараса Григоровича. А він же на всіх своїх малюнках ставив “пломбу” (вислів Т.Шевченка – М.К.). Та і чи свою хату малював він, не доведено. Просто радянським ідеологам було вигідно показати на прикладі Шевченка в кожусі, як скрутно жилося бідним верствам до жовтневого перевороту, і яке щастя приніс їм колгоспний лад.

Відповідно до радянських ідеологів шляхом компіляції висловів відомих людей був створений образ родини Енгельгартів як жорстоких гнобителів своїх кріпаків. Спростовуючи такі вигадки, автор телеповіді цитує спогади знаменитого російського композитора М.І.Глінки (далекого родича Енгельгартів), який бував у них. Михайло Іванович писав, що баронеса Софія Григорівна “...любила музику та малого Тараса”. Будучи “жінкою високого розумового та естетичного розвитку”, Софія Григорівна завжди захищала Тараса-козачка від будь-яких непорозумінь, вчила його гарним манерам поведіння у найвишуканішому

дворянському товаристві. Саме завдяки вмінню шляхетно поводитись та широкій ерудованості з різних питань Тарас Григорович в будь-якому товаристві почувався вільно й невимушено, швидко ставав душею не тільки чоловічого, але й жіночого оточення. Не забуваймо, що він був людиною високоосвіченою на той час – академіком.

*Творча зустріч у Хмельницькому
монотеатрі "Кут" (2007 р.)*

Автор наголошує, що і в наш час не слід пов'язувати Шевченка з політикою. Продовжуючи літературну дискусію з усякими "бузинами", Олександр Андроникович цитує вже згаданого Куліша, який порівнював Шевченкову поезію із закличним звуком труби Архангела.

П.Куліш писав: "Для мене сяйво духу його було чимось надприродним і недосяжним. Шевченко явився нам, як втілення, послане самим Богом. Мені, натхненному наукою і поезією, казалось, що він посол Господній на землі".

О.Відоменко радить читачам при нагоді звернути увагу на картину невідомого художника XIX століття, що висить у канівському музеї Т.Шевченка, і витриману в стилі ікони. На ній

зображено Великого Кобзаря на повен зріст в ореолі святого. Такою композицією художник зумів передати всенародну любов до Поета-пророка.

Кульбовський М.

ТОНКИЙ РОЗВІЯВШИ ТУМАН

Письменник-шевченкознавець Олександр Відоменко цілком логічно й заслужено удостоєний 2006 року – року 160-річчя перебування Т.Г.Шевченка на Поділлі – обласної літературної премії ім. Т.Шевченка.

Наддніпрянщину й Поділля зблизили й поріднили Тарас Шевченко і його двовнучатий племінник (по брату Тараса – Йосипу) Олександр Відоменко – уродженець с. Моринці на Черкащині. Закінчивши Шевченківський гідромеліоративний технікум та Одеський державний університет ім. І.Мечникова, Олександр Андроникович понад 30 років викладав у Хмельницькому економічному технікумі (нині – коледж).

Десять років, починаючи з 1996-го, коли вийшла в світ його книжка “Сумна та радісна Шевченкіана”, О.Відоменко жертовно й системно веде боротьбу проти всіляких фальсифікаторів життя і творчості свого геніального родича. Постійно веде величезну науково-пошукову роботу, досліджуючи крок за кроком життєвий і творчий поступ генія українського духу. Варто лише нагадати назви нарисів, які ввійшли у згадану книжку, щоб зрозуміти сутність полеміки Олександра Відоменка: “Версія щодо викупу Шевченка з кріпацтва”, “Релігійні погляди Т.Г.Шевченка”, “Хто ж він – націоналіст чи інтернаціоналіст?”, “Правда про Кобзаря”, “Мерзопакосники”, “Повернення в Україну” та інші. Він детально дослідив і описав у згаданій книжці генеалогічне дерево Шевченківського роду, чим він значні уточнення щодо біографічних даних Тараса Григоровича. Для цього використав перекази про свого всесвітньовідомого родича від рідних, які зберегли у своїй пам’яті подробиці дитинства Тараса. Саме вони дають можливість поглянути читачеві не зашореними радянською

ідеологією очима на формування світогляду автора "Кобзаря", а новим поглядом – як на носія національної ідеї державотворення в Україні.

В книзі "Оплаканий і зраджений" О.Відоменко відкриває для читачів нові факти з життєвого та творчого шляху Т.Шевченка. Автор веде полеміку з українським кінорежисером Миколою Машенком щодо версії грошового викупу Т.Шевченка з кріпацтва, бо тих грошей, які було виручено за розіграний у лотерею портрет Жуковського, намальованого К.Брюлловим, не вистачало. Багато з тогочасних російських та українських митців, які проживали в Петербурзі і взяли участь у викупі, не бажали засвідчувати свою грошову допомогу навіть у спогадах. Зізнатись у цьому – означало йти проти самого царя. Книга проливає нове світло на так звану "революційність" Тараса Шевченка, на його глибоку релігійність.

У 2002 році побачила світ книга Олександра Відоменка "Тарас Шевченко і родина Енгельгардтів". Це цикл телепередач на ХОДТРК "Поділля-центр" разом з редактором обласної телерадіокомпанії Євгеном Семенюком. Такий теледіалог дав можливість почути нову версію стосунків козачка Тараса зі своїми господарями, яких радянське літературознавство змалювало жорстокими й корисливими поміщиками. Знедолений і не обігрітий сімейним теплом підліток Тарасик душею прикипів до дружини Павла Васильовича Софії Григорівни, яка, за визначенням її родича, відомого російського композитора М.І.Глінки, "любила музику та малого Тараса". Це була дуже ерудована жінка з добрим серцем. Автор книги стверджує: "Правомірно вважати, що деякими сторонами свого духовного розвитку Шевченко був зобов'язаний саме їй. Вона була зовсім іншою, не такою, як її змалював у повісті "Провесінь над Вілією" Георгій Метельський". Мати сімох дітей Софія Григорівна дозволяла Тарасові бути присутнім на уроках її дітей, а для менших – бути й репетитором. Про хороші стосунки між Тарасом і панськими дітьми свідчить той факт, що, зустрівшись з сином Енгельгардтів Василем Павловичем через багато років після свого заслання, поет з ним подружився. Вони легко знайшли спільну мову, адже були земляками.

В книзі "Збагнімо віщій "Заповіт" (2004) Відоменко очищає

заповітне слово пророка українського народу від різних фальсифікацій, до яких вдавалися правлячі режими. Автор проводить цікаві паралелі: в царській Росії забороняли друкувати, тим паче, співати “Заповіт” Т.Шевченка. Хоча простий людина завжди співав “Заповіт” як Божу молитву. Не змінилося ставлення до “Заповіту” і в радянський час. Не змінилося воно і в часи кучмізму, коли 9 березня 1999 року на ювілейному вечорі не було прочитано жодного твору поета. Тільки на вимогу публіки, яка безперервно скандувала: “За-по-віт! За-по-віт! За-по-віт!” хористи “Думки” самовільно заспівали “Заповіт”.

Чи не є блюзнірством рішення “парламентської більшості” Верховної Ради у 2004 році про відміну святкування 190-ї річниці від дня народження Т.Шевченка?.. І чим різнилися кучмівські “більшовики” від “комунобільшовиків” радянського часу? Можливо, лише тим, що не відправляли в ГУЛАГи сміливців, котрі насмілювалися привселюдно заспівати “Заповіт”?!

Отож, за всіх часів і режимів влада намагалася політизувати “Заповіт” Т.Шевченка, хоча сам поет ніколи не був “...ані політиком, ані філософом, ані соціологом тощо, але був Поетом...”.

В останній книзі О.Відоменка “Микола Гоголь – гетьманський та княжий нащадок” читачі можуть простежити не тільки фізичне, але й ідейне “роздоріжжя” двох великих українців. Майже сучасники М.Гоголь і Т.Шевченко були загадковими постатями. Мали спільних друзів: Василь Жуковський, Карл Брюллов, Михайло Щепкін, Аполон Мокрицький, Варвара Рєпніна, Михайло Максимович – жодного разу не зустрілися. Хоча своє доброзичливе ставлення один до одного засвідчували неодноразово.

У своїх спогадах, надрукованих в “Историческом вестнике”, український скрипаль Г.Данилевський цитував слова М.Гоголя про те, що особиста доля Шевченка “варта всякого співчуття і жалю”. А далі наводив такий вислів Миколи Васильовича: “Я знаю і люблю Шевченка як земляка і талановитого художника: мені пощастило й самому де в чому допомогти в першому влаштуванні його долі”.

Шевченко у посланні “Гоголю” (“За думою дума роєм вилітає”) писав: “Ти смієшся, а я плачу, великий мій друже”. А в листі до Варвари Рєпніної писав: “Перед Гоголем должно

благоговеть как перед человеком одаренным самым глубоким умом и самою нужною любовью к людям!”.

Про те, що їх роз'єднувало, О.Відоменко пише: “Україна зникла на карті світу після 1764 року, коли останній гетьман України Кирило Розумовський зрікся свого гетьманського титулу. Через одинадцять років ліквідовано Запорізьку Січ, а 1783 року Катерина II узаконила кріпацтво і звела Україну до рівня російської провінції.

По-різному сприймали такий стан в Україні. Предки Шевченка не раз брали в руки вила та коси і відчайдушно боролися за свою волю, а заможна шляхта, до якої належали предки Гоголя, вітали той стан і кінець кінцем домоглися того. Обоє вірили, що саме Київ, а не Москва є духовною столицею східних слов'ян, і такий стан формував характер і переконання геніальних письменників.

Євген Сверстюк в газеті “Літературна Україна” писав: “Хоча вони були різного походження і різних поглядів, але у них був один Бог і був страх Божий. А це дає людині висоту, це будить сумління і дух”.

У двох геніїв були “Тарас Бульба” і “Гайдамаки” – два крила національно-визвольного руху українців, в обох творах панує український дух, українська стихія, український лад мислення, українське прагнення волі і величі.

Саме цими ідеями дихають всі книги-дослідження хмельницького шевченкознавця і гоголезнавця Олександра Відоменка. І хай йому щастить і здоровиться на цій творчій стежі!

М.Кульбовський

*Відкриття пам'ятника Т.Г.Шевченку у м. Хмельницькому (1992 р.).
Вітальне слово О.Відоменка*

ІЗ КНИГ ОЛЕКСАНДРА ВІДОМЕНКА

ТАРАСОВА ХАТА ТА ШКОЛА

Загальний вигляд Шевченкової оселі став у певній мірі прямо-таки повчальним. У випадку, коли треба дати характеристику житла і воно порівнюється з Тарасовою хатою, то зразу стане зрозумілим, що гіршого на всьому білому світі відшукати неможливо. Та чи справді Тарасову хату слід вважати його власним житлом? Досить важко в цьому розібратись, але деякі посередні і безпосередні факти можуть дещо прояснити в цьому загальновизнаному факті. Для цього насамперед давайте більш доскіпливо визначим соціальний стан батьків Тараса Григоровича. З переказів родичів відомо, що батько поета був селянином-кріпаком середнього достатку. До самої смерті чумакував, тобто їздив за рибою і сіллю то в Крим, то на Азовське море. Бідними чумаків не вважали, а якщо врахувати, що по дорозі в містах можна було купити й інший дефіцитний товар, то стає зрозумілим, що чумаки були не найбіднішою людиною на селі. За природними даними батько Тараса був досить мудрою людиною. Про це свідчить той факт, що поміщик В.В.Енгельгардт, а точніше його керуючий, намагався укласти угоди тільки з досить мудрим кріпаками. За угодою батько поета відпускався спочатку погоничем, а потім, коли придбав свої власні воли, то став справжнім чумаком –

власником особистої гарби. За угодою чумаки та погоничі розплачувались з поміщиком рибою, сіллю, прянощами, матерією і навіть грішми.

Чумацький шлях був досить небезпечним, тому в погоничі відбирались досить сильні фізично і розумні чоловіки. В далекій дорозі вимагалась чітка дисципліна, треба було зберегти добро від розбійників, вартувати ночами, спати по черзі, і то тільки на одне око, пасти вночі волів, бути добрим психологом, щоб розібратись з людьми, які зустрічались на Чумацькому шляху в далекій, виснажливій дорозі. Саме таким, за переказами родичів, був батько Тараса – Григорій Іванович.

Складна служба непогано оплачувалась, тому батько Тараса не міг бути голим бідняком, як його весь час намагались виставити цілий ряд вчених доби соціалістичного реалізму. За переказами Григорій Іванович мав велику пасіку, яку за його відсутності утримував старший син Микита. А воли, корову, вівці з ягнятами, ті, що малий Тарас пас за селом, треба було взимку десь утримувати, тому мав би бути добрий сарай (повітка, як її тоді називали). А якщо врахувати, що для такої ферми потрібна була гора сіна і соломи, то, мабуть, була й клуня. То хіба могла поряд з такими будовами тулитись ота “Тарасова хата”, яку ще з дитинства ми звикли бачити на малюнку Шевченка?

Либонь, щось подібне прийшло в голову членам комісії по відзначенню 175-ліття з дня народження поета, коли вони подали думку про відновлення садиби поета в селі Шевченкове (колишня Керелівка). Навколишні села забезпечили будівельними лісоматеріалами. Київські майстри спорудили розбірну хату і всі інші господарські будови, зібрали їх і показали голові ювілейної комісії академіку П.Троньку. Той, оглядаючи, довго мовчав, а потім вимовив тільки двоє слів: “Куркульське подвір'я”. І цього було досить для того, щоб проект втілили з великим запізненням і в дуже спрощеному вигляді.

Для радянської системи було вигідно бачити Тарасову хату саме такою, якою вона зображена на малюнку. Він добре передавав контрасти минулого і сучасного. Дивіться, мовляв, як жили кріпаки, і як зажили колгоспники. Так то так, але є незаперечні докази,

збереглися фотографії XIX століття, на яких зображено село Керелівку. Їх подає в книзі "Доля" автор-упорядник В.Шевчук. Одна з них відтворює пейзаж з боку сучасного громадянського ставу. На фотографії добре видно великі, на дві половини під соломою, акуратні, побілені хати, кожна огорожена від дороги парканом. Садиба Шевченків розміщалась за кілька сот метрів від цього місця. І важко повірити, що вона була такою обшарпаною, якою ми бачимо її на малюнку.

То як же бути, зрештою, у такому випадку? Кому ж вірити? Давайте розберемось. Звернемось до первинних джерел. Малюнок хати бачимо в альбомі поета. Під ним рукою поета не зроблено ніякого запису. Коли і чією рукою зроблено підпис: "Хата Шевченко. По указанию самого Шевченко", невідомо. Якби автор цього підпису залишив своє прізвище, то, можливо, і можна було б йому вірити, а коли він не назвав себе, то, повірте, що закрадається сумнів. Більше того, слід звернути увагу і на те, що Шевченко використовує елементи "хати" на таких своїх полотнах як "Селянська родина" (1843), "Судня Рада" (1844). Не можна не враховувати й те, що в кожному малюнок Шевченко вкладав тільки йому відомий поетичний зміст. Можливо, що в обшарпаній, запущеній хаті поет бачив знедолену Україну. Чи не тому, до прикладу, поет Михайло Генсіровський впізнав у шевченковій Катерині звалтовану Україну, коли написав:

В Катерині цензор не впізнав
москалем обдурену Вкраїну.

Малюнок хати виконано в 1843 році. Саме тоді поет відвідав рідне село. Але все ж таки невідомо, де змальовано хату – в селі з натури, чи в Академії за уявою, як зібраний образ, що виразив на папері притаманні мрії поета.

Насторожує також і той факт, що чужа невідома рука ніби "по указанию самого Шевченко" дещо наплутала. Так, під начерком голови літньої людини з бородою вона зробила підпис: "Батько Т.Шевченко", але мистецтвознавці чомусь не повірили в це і запропонували іменувати начерк як "Портрет діда". Викликає сумнів також і "Портрет батька". Учні академії художеств дуже часто робили начерки в альбомах один одному. Чи не тому на тому

портреті “батько” так подібний до батька на малюнку художника Білоусова “Наречена з батьком” (1843). Тарас Шевченко завжди підписував свої роботи. Ставив, за його висловом, “пломбу”, а на всіх сумнівних малюнках підпис відсутній. Але безперечно, що “хату” малював Шевченко, тому що в подальших його роботах можна знайти окремі деталі хати. Та чи свою хату змалював Шевченко, судити важко.

Навіть якщо будемо міркувати по-іншому, і тоді довести не просто. Малий Тарас залишив рідну хату 1829 року і повернувся до неї через 14 років. Вісімнадцять років підряд хата належала круглим сиротам і зрозуміло, що не могла утримуватись в належному стані. Дорослі сироти женились, виходили заміж і зразу ж залишали свою хату, тому що її власником вважали сліпу сестру Марію. Ясна річ, темна людина не могла добре утримувати свою оселю. Вона постійно проживала то в одного, то в другого брата чи сестри, а опустошена оселя, звичайно, дедалі більше руйнувалась. Але навіть таке припущення не може служити доказом того, що зображена на малюнку хата належала Шевченкам. Вона надто мала для заможного селянина, яким можна вважати батька поета, Григорія Івановича і не відповідає забудовним звичаям, яких дотримувались керелівські кріпаки на початку XIX століття і що стверджують малюнки того часу.

Навіть якщо звернутися до спогадів поета, то й то не можна вважати їх достовірними. В поемі “Княгиня” Шевченко пише: “І ось стоїть переді мною наша убога біла хата з потемнілою солом’яною стріхою та чорним димарем. ...А коло воріт стоїть стара розлога верба, а за вербою – клуня, оточена стіжками жита, пшениці і різного збіжжя; а за клунею – сад. Та який сад! Бачив я на своєму віку такі чималі сади, як от приміром, Уманський чи Петергофський. Та що то за сади! Шага не варті, як порівняти з нашим чудовим садом...”.

Хіба може бути переконливим той факт, що біла убога хата, оточена садом, кращим як Софіївський чи Петергофський? Таке твердження не можна вважати за достовірне і робити з нього якісь висновки. Біля убогої хати не могло бути клуні та ще й оточеної стіжками жита, пшениці й іншого збіжжя.

Для тоталітарної радянської системи було вигідно показати на прикладі Шевченка, як важко жилося людям до жовтневого перевороту і яке щастя для селян приніс колгоспний лад.

Або взяти інше. У батьківській оселі жив брат поета Микита (про це згадує і Шевченко). Був він стельмахом і теслею. Робив вози на замовлення і в навколишні села. Якщо врахувати, що майже кожна сім'я того часу мала не один, а два вози, то важко уявити собі, що біля тієї обшарпаної хати ми не бачимо ні одного поламаного воза, який чекає на ремонт, а де ж парня, де той круг, на якому загинали розпарений дубовий обід? Як і тепер, так і колись на подвір'ї майстра обов'язково було б видно якісь незаперечні ознаки, а нічого цього ми не знаходимо на подвір'ї біля хати, окрім одного старенького горщика, що маячить на кілку. Хоча б один вулик проглядався десь біля неї, а Микита, як знаємо, мав велику пасіку. Все це відсутнє біля хати, яку чужа рука приписала Тарасові Шевченку.

Відомо, що мачуха після смерті батька Тараса полигалася з дядьком Богорським і вони по чорному пиячили до того часу, поки дід Тараса не вигнав її з хати. Було за що пиячити! Мабуть, залишив таки Григорій Іванович чимало грошей на горілку, до якої пристрастився навіть сільський дяк. Але гляньте на ту хату, що зображена на малюнку, чи виникне у вас хоча манюсінський натяк на те, що в ній її мешканець мав хоча б один-єдиний мідний гріш?

Варто також згадати, що в царській Росії утримання певної частини її величезної армії покладалося на заможних кріпаків (були, як виявилось, і такі). Не минуло таке і В.Енгельгардта. В с. Керелівка була розквартирована частина Звенигородського військового гарнізону. Солдат поселяли в сім'ї заможних селян. Жив такий постоялець і в сім'ї Шевченків.

Одного разу трапилось лихо. Зведений брат Тараса вкрав у солдата карбованця. Щоб захистити своє чадо, підла мачуха звалила вину на малого Тараса і його за те тяжко побили. Про цей випадок не раз згадував поет і тим самим несвідомо засвідчив факт проживання солдата. Важко навіть припустити, щоб в ту хату, зображену на малюнку Шевченка, могли поселити рекрута!

А що, коли трапилось непередбачене? Спочатку, чи трохи

пізніше, батьки Шевченка поселились в с. Моринці у хаті Копія, який відбував каторгу десь у Сибіру і сподівались, мабуть, що проживуть в ній довго і тому не поспішали будуватись. Та й дітки маленькі посипались, як з мішка, одне за одним; то було, мабуть, не до спорудження власної оселі. За десять років народилось шестеро дітей. А там, дивись, і хазяїн хати почав крадькома навідуватись і навіть погрожувати; то хоч куди, а треба було подітись. Якраз саме тоді дід Іван купує для сім'ї сина Григорія хату в с. Керелівка у селянина Тетерюка. Вибирати не доводилось. У 1816 році купили занедбану, либонь якраз таку, яка зображена на малюнку Шевченка. І от якраз з того часу почав задумуватись батько Тараса про будівництво просторої, гарної хати для своєї великої сім'ї. Потрібні були кошти і він наймається, з дозволу поміщика, погоничем у чумацьку "валку". З першої ж подорожі на Азовське море Григорій Іванович привіз гарний заробіток. З'явилась надія. Через рік він мав уже пару волів і власну гарбу, а вже через два роки кілька пар. Настав зоряний час для родини Шевченків, але горе їй так і не лишило. Народивши в тетерюковій хаті ще трьох дітей, зовсім молодою помирає в 40 років мати. Звістка про багатого вдівця-чумака зразу ж розлетілася по навколишніх селах. Не пройшло навіть двох місяців після смерті матері, коли Григорій Іванович привів у свою сім'ю другу дружину з того ж таки села Моринець. Та не сироти, мабуть, вабили її, а достатки, якими заволодів селянин-чумак. Нова дружина привела в сім'ю своїх дітей. "Тетерюкова" хата вже не могла тримати в собі такий кагал зведенюків. Мабуть, саме той страшний період вривався в пам'ять малого Тараса, коли згодом він писав: "У тій хатині, в тім раю я бачив пекло...". А навколо хати був справжній рай. Більше десятини родючої землі, "садок вишневий біля хати", переходив у яблуневий сад вниз до струмка, а за ним – зелена левада, верби, сінокоси, квітучі лугові трави. Рай, та й годі!

"Треба будуватись, – міркував Григорій Іванович, – клуня над током вже побудована, велика повітка, кошара з загонем для овець вже готова. Залишилось збудувати тільки гарну, простору хату. І головне – є гроші, є за що...".

"Цього літа по дорозі заїду до Маріуполя, – багатів думкою

він, – куплю заліза, щоб покрити ним нову хату, щоб не була вона гіршою від хати отця Григорія Кошиця”. Так міркував Григорій Іванович, сидячи в гарбі, підібравши під себе ноги, та погейкував на круторогих волів, що ліниво пересувались Чумацьким шляхом в напрямку Криму. Гей, воли, гей! А дорога далека, був час помріяти. З ним і улюблене дитя, його малий Тарас – підліток поганяє воли, що прямують позаду:

– Тату, тату, як же ми будемо набирати ту сіль, коли вона лежить у воді?

– Поки наші воли дочвалають до Криму, то вода висохне.

– А як називається он та гора, що видніється збоку?

– То не гора, а могила.

– А кого там поховано?

– Бог його зна... Може, отамана, а може, козаків, що загинули, захищаючи наш край... Давно те діялось...

– А який той Крим? Чи не такий величезний та довжелезний, як оте село Кримки, що недалеко від Керелівки?

– Тату, тату, – гукав до батька малий Тарас, але зустрічний степовий вітер поглинав його слова, і вони залишались без відповіді.

“Ще б кілька раз побувати в Криму, та на Азові, – думав батько, – а там годі”.

– Будем будуватись!.. – ні з сього, ні з того вигукнув він до Тараса, але син чи не зрозумів, чи не почув його слів, тому що нічого не відповів на них. “Будуватись, – роїлись думки в голові Григорія Івановича, – будуватись!”.

Та не так сталось, як гадалось. Коли ще був сильним і здоровим чоловіком, батько Тараса, вочевидь, не використав реальних можливостей. Все зволікав. Прагнув подовше почуватись. То був досить привабливий і прибутковий бізнес.

І з осені 1824 року батько мріяв про далеку дорогу і почав лаштувати вози, а на початку 1825-го занедужав і 21 березня в розквіті своїх фізичних сил, у 45 років раптово помер... Може, в тій же таки Тетерюковій хаті, яку зненавидів ще за життя. З неї, мабуть, і винесли його на сільський цвинтар. Бідним кріпакам ставили дерев'яні хрести, а на могилі заможних клали гранітні камені з

висіченими на них датами про день народження та день смерті Раба Божого.

Сумну історію повідав той камінь. 1929 року в Керелівці відкрито агрошколу. Відповідного приміщення в селі для неї не було. Розмістили її спочатку в с. Будища, в колишніх господарських будівлях пана П.В.Енгельгардта. А тим часом в Керелівці почали будувати учбовий корпус на місці сільського занедбаного кладовища, яке внаслідок розбудови села опинилося в його центрі.

Закладали фундамент і звозили до будови залишки надгробних пам'ятників. Кам'яні уламки звалювали на купу. Кожен муляр вибирав для себе камінь потрібної форми. Всі були заклопотані тією роботою і раптом пролунав голос:

– Та це ж камінь з могили батька нашого Тараса!..

– Іване, йди сюди і покажи місце, де лежав цей камінь.

Підійшов Іван, розвів руками. З цього було видно, що точно місце Іван вказати не зможе. Коли водили його по кладовищу, то тільки й чули: “Ось тут, ні... трохи далі, або... он там...”. Коли вантажили камені на вози за допомогою кілків, то землю перемісили так, що навіть і форма каменю нічого не допомогла. Але як би там не було Іван все-таки окреслив приблизний круг, який уже запам'ятався надовго і коли прийшов час обладнати могилу батька Тараса, то скористалися межами того круга.

З місцем на кладовищі розібрались, а от з хатою, в якій помер Григорій Іванович, зробити це складніше. Але якщо й не встиг він за життя збудувати для дітей простору хату, то в такому разі ту, яку намалював Шевченко, слід було б назвати “хата Тетерюка”. В ній, либонь, недовго проживала велика сім'я Шевченків. А що, коли не тимчасово?

Все могло бути. З того добра слідів не залишилось. Все пішло “прахом”. Ні свідків, ні згадки. Правду поглинув і затьмарив час.

Закрадається сумнів і щодо Керелівської хати дяка, в якій, ніби вчився малий Тарас. Вона збереглась до нашого часу. Над нею надбудували захисну споруду і стоять тепер їй вічно. Але не міг дяк жити в такій малій хаті, а тим більше не могла служити за школу хатка розміром 4 на 5 метрів. Церковний дяк був чи не найзаможнішим після попа селянином. Хатка складена в зруб з

дубових стовбурів служила, напевне, дякові за надвірну комору. А поряд з нею стояла добротна хата, а біля неї школа, але вони не збереглися до нашого часу, а комора збереглася. Приміщення школи пам'ятала ще моя мати. Вона мала дві класні кімнати і проіснувала до 1929 року. В тій школі вчився і малий Тарас. Та її, як бачимо, не дуже намагалася зберегти тоталітарна влада, для неї краще було об'явити за школу малесеньку комірчину. Але добре, що хоч вона збереглася. Це єдина будова на батьківщині поета, яку бачив Тарас, бігав малим навколо неї, а може, навіть і був у ній, коли виконував обов'язки старости класу і коли дяк у суботу посилав його принести намочені в шапку з водою різки, що використовувались для стимулу вивчення уроків учнями на наступний тиждень. Об'явили офіційно комірчину Тарасовою школою десь в кінці 50-х років. А до того вона належала сільській Раді і використовувалась як житло для сільських вчителів. Добре пам'ятаю, що останнім жив у ній вчитель математики Іван Власович. Подумати тільки – сільський вчитель, якого Ленін намагався “поставити на таку висоту, на якій він ще ніколи не стояв”, був “задоволений” життям у маленькій комірчині 4 на 5 метрів, у якій перед тим прорубали кілька вікон. А що вже говорити про вчителів, які працювали ще в більш глухих селах?

Отаку гірку правду захотілось мені розповісти про Тарасову хату та його школу. Але все ж таки, чия хату намалював Тарас Григорович, яку приписала йому чужа, невідома рука за його власне житло? Бог його зна, чия! Впевнено можна стверджувати, що не свою. Може, бідної одинокої вдови, може, просто хату, яку залишила остання жива людина, що переселилась на сільський цвинтар. Не захотів Тарас назвати, або хоча б підписати малюнок і цим самим дозволив використовувати його на свій розсуд окремим особам і навіть державі.

(Із книги “Оплаканий і зраджений”).

ПРО ЩО ДУМАВ ТАРАС ШЕВЧЕНКО, КОЛИ ПИСАВ “ЗАПОВІТ”?

Історія хвороби Т.Г.Шевченка вважається дослідженою, незважаючи на те, що свідчення стосовно неї є неповними, а іноді навіть суперечливими, бо належали часто не лікарям, а випадковим, хоча й прискіпливим людям. Одні з них донесли до сучасників, що поет завжди ставився до свого здоров'я “по-бурлацькому”: Не хотів говорити про нього, привертати увагу до себе; інші запримітили навіть те, що залишалося поза увагою досвідчених лікарів.

Усі намагалися збагнути природу хвороби поета, та чи не найбільше досягли біографи-шевченкознавці, які розглядали перебіг недомагань поета нероздільно і паралельно з його творчістю. Не завжди хотілося вірити припущенням біографів, але серед величезної маси фактів окремі з них і зараз привертають до себе пильну увагу.

Олександр Кониський, один з найвизначніших біографів Шевченка, вказував: “Восени 1845 року у Переяславі поета тривалий час лихоманило”. Цю недугу біограф називає “якоюсь тифозною хворобою”. Та не хочеться вірити в його висновок, бо перенести тиф “на ногах” – то річ неймовірна, а от факт лихоманки привернув нашу увагу.

Осінь 1845 року – зима 1846-го. Це період другої подорожі Т.Г.Шевченка в Україну. Виявилось, що він мало лікувався того часу, а досить активно подорожував.

Інший визначний біограф Петро Жур у книзі “Дума про огонь” писав: “Переборюючи приступи недуги, Тарас Григорович у Переяславі продовжував працювати. 13 листопада 1845 року він завершив роботу над поемами “Наймичка” та “Кавказ”. Не беремося судити про те, яку силу волі мав поет, який продовжував працювати, а звернемо увагу лише на одне слово – “приступи”, що його ніби загубив поміж іншими словами у реченні П.Жур, і поміркуємо над ним.

Приступи всякої хвороби є досить небезпечними. Особливо серцеві. Їх може передбачити і попередити тільки досвідчений хворий з пігулками наготові, який не ставився “по-бурлацькому”

до своєї хвороби, як Тарас Шевченко.

Слід розібратися також у хворобах поета, щоб судити про них. Ті, які викликали приступи, треба відносити до небезпечних, але не тяжких. Дуже рідко вмирають під час перших приступів – частіше переносять їх безліч разів, живуть до старості, працюючи духовно і навіть фізично.

Так і Шевченко жив протягом десяти років. Захворівши на ревматизм ще в Петербурзі, а може в дорозі в Україну в березні 1845 року, бо згадував пізніше, що поштовий віз із Москви до Києва перевертався кілька разів у глибокі калюжі і йому доводилося обсихати на березневому вітрі. Хвороба дала про себе знати уже восени 1845 року. Приступи лихоманки ревматичного походження почали повторюватися регулярно з проміжками в один місяць. Спочатку – в кінці вересня 45-го в с. Зелена Діброва, в його рідної сестри Катерини. Потім – у кінці жовтня в Переяславі, а далі – наприкінці грудня 1845 року у В'юнищах. Та, незважаючи ні на що, поет не берігся і не лікувався. Більше того, на початку січня 1847 року разом із М.Костомаровим провалився на Дніпрі в крижану воду. Та й на цей випадок не зважив Тарас Григорович. Його заспокоювало те, що лихоманка з'являлася на короткий час і невдовзі зникала. Він не надавав їй серйозного значення і майже завжди говорив: “Де взялося, там і ділось”. Тому, мабуть, і не сприймав ревматизм за тяжку хворобу. А той, як виявилось пізніше, нікуди і не збирався діватися. Хоча й повільно, а все ж таки продовжував прогресувати. Окремі дослідники намагалися нав'язати хибну думку, що поет і “Заповіт” ніби написав під загрозою смерті, але Тарас Григорович такого ніколи б не підтвердив, тому що золотушні струпи на його голові ні він сам, ні лікар А.Козачковський за хворобу не вважали; вони легко лікувались. А приступи грудної жаби та гострий міокардит, які викликала ревматична інфекція у с. В'юнище перед 1846 роком, уже на Новий рік у Переяславі геть десь поділись, і поет на Святий вечір, піднесено, без зайвих клопотів створив той шедевр. Та й після нового 1846 року поета не турбували приступи і він почував себе після написання “Заповіту” відносно здоровим. Подорож по Україні тривала. Одне за одним він відвідує села: Мойсівку, Яготин,

Березову Рудку, Лубни, Ніжин, і на хворобу не скаржився. То де ж тоді взялася версія про тяжку хворобу під час написання “Заповіту”? Виявляється, що її нав’язав сам Шевченко.

Мандруючи по Україні, поет зупинився в с. Веселий Поділ, у поміщика Аркадія Гавриловича Родзянка, щоб написати на замовлення портрет його дворічного сина. Поет відразу “розкусив” цього поміщика і по закінченні портрета постарався скоріше залишити його дім, – ні з ким не попрощавшись, коли ще всі спали. Та трапилося непередбачуване. Втікаючи, поет забув початковий варіант рукопису “Єретика”. Повертатися за ним не хотілося, тому він придумав для Родзянків досить хитрий лист:

“Добрые мои Аркадий Гаврилович и Надежда Акимовна.

Как я теперь раскаиваюсь, что оставил ваши места”, – так починає свій лист Шевченко до адресата, про якого згадує потім, як про “отвратительного старикашку”, котрий частував його “Грязнейшими малороссийскими виршами”.

Цілком очевидно, що своє каяття у листі поет розігрує, намагаючись згладити свою раптову втечу. Ось чому далі в листі поет, як кажуть медики, агравірує, або, простіше кажучи, симулює хворобу.

“Я страшно простудился, едучи с Хорола и, верите ли, что знаменитый Миргород не имеет ни врача, ни аптеки...”

Поет створює враження, ніби він у Миргороді вже давно:

“С того времени, как приехал я в Миргород, ни разу еще не выходил с комнаты”.

Але ж приїхав він у Миргород лише день тому...

Про те, що він не заїде більше у Веселий Поділ, поет делікатно натякає:

“Много бы я дал хоть за один час беседы с вами, но, увы, настали дни, дни испытаний... На скорое выздоровление не надеюсь”.

Лист цей було відправлено у Веселий Поділ для того, щоб повернути рукопис, залишений поетом у кімнаті, яку він покинув на початку серпня 1845 року, обурений жорстокими кріпосницькими порядками в домі Родзянків. Петро Жур вказує, що поет простудився і захворів не настільки серйозно, щоб перервати свою

мандрівку. Адже, після 23 жовтня 1845 він продовжував подорож, проїхавши з Миргорода через Хорол у Лубни. Там його зустрів Афанасьєв-Чужбинський. Згадуючи про те, він нічого не говорить про хворобу поета.

Стан здоров'я Тараса Григоровича того часу вже в котрий час засвідчує повторення коротких серцевих нападів, і заперечує гостру, тяжку і тривалу його недугу в кінці 1845 року. Але нехай не складається думка у читача, що ревматизм з його ускладненнями, то така собі простенька хвороба. Вона ще покаже себе в майбутньому і стане дуже тяжкою, але аж через шістнадцять років. Тоді протягом двох останніх місяців свого життя поет лише два рази візьметься за перо і його ніяк не порівняєш із зимовим періодом "Трьох літ" 1845 року, який завершився написанням "Заповіту".

Але для чого все це? Хворів поет тяжко, чи – не дуже? Збирався померати чи ні? Все це якраз для того, щоб зрозуміти суть його найголовнішого твору, який після його смерті народ назвав "Заповітом". Одна справа, коли художнім твором людина під загрозою смерті будує собі пам'ятник "нерукотворный", і зовсім інша, коли твориться твір-програма, за якою її народ вказаним шляхом буде йти до духовного визволення.

Шевченко в кінці 1845 та на початку 1846 року не відчував загрози смерті. Симулюючи тяжку хворобу перед Родзянками, він на довгий час збив з пантелику тодішніх і сучасних дослідників. Навіть Олександр Кониський, один з найвизначніших біографів Шевченка кінця XIX сторіччя повірив у поєтову версію про тяжку його хворобу, бо писав же того часу: "В кінці 1845 року Шевченко написав "Заповіт", бо що інше, як не тяжкий недуг, могло б викликати вірші такого змісту". А прискіпливий дослідник П.Жур довів через 140 років після смерті поета зовсім протилежне. Під час написання "Заповіту" він не був тяжко хворим. У нього не тремтіла рука, він не намагався творити пам'ятник для себе особисто. Він завжди піклувався тільки за свій народ. "Заповітом" поет вказував шлях духовного визволення для нації. І це для нього було основним.

Він навіть не назвав свій твір "Заповітом", бо, либонь, і сприймав його не інакше як дороговказом в боротьбі за духовне

визволення.

Коли вперше видатний російський публіцист-емігрант І.Г.Головін надрукував за кордоном у 1859 році безіменний твір Т.Шевченка "Як умру, то поховайте", він також не сприйняв його як заповіт на користь окремої особи поета і дав йому назву "Думка", підкресливши тим поетову думку про те, яким шляхом потрібно буде йти українцям до духовного визволення. Але назва, запропонована Головіним згодом, не закріпилась, тому що на той час існували вже інші погляди щодо назви, та й чотири поезії вже було, яким назву "Думка" дав сам поет.

Та слід все-таки віддати належне видатному публіцисту І.Г.Головіну за те, що він одним із перших, либонь, зрозумів Тараса Шевченка і сприйняв його твір не як пам'ятник "нерукотворний" особисто для нього, а як програму-дорогоказ для всіх "і мертвих, і живих, і ненароджених..." на шляху до духовного визволення.

Видатний український історик Микола Іванович Костомаров не погодився з Головіним щодо назви безіменного твору "Як умру, то поховайте". Він вважав, що в голові поета завжди роїлося безліч заповітних думок, але була серед них якась одна найзаповітніша і якраз тому дав безіменному, одному з найкращих літературних творів поета безсмертну назву "Заповіт". Та, зрештою, ще за життя і сам Шевченко не заперечував запропонованої Іваном Лазаревським назви "Завіщання", що відповідала українському слову "Заповіт".

Нарешті хотілося б застерегти палких прихильників тяжкої хвороби Шевченка від спокуси звинувачувати мене в тому, що ніби я приписав поету симуляцію ним тяжкої хвороби. Який жах! Геніальний поет – і раптом симуляція. Та не спішіть, Бога ради, волати прокляття в мій бік. Зверніть увагу на причини симуляції. Першим до висновку про неї дійшов відомий шевченкознавець Петро Жур, уважно прочитавши і прискіпливо проаналізувавши лист поета до родини Родзянків, який був завжди широковідомим, бо друкувався в усіх виданнях. Усі уважно читали той лист і вірили йому, а розібрався в ньому, як виявляється, один-єдиний Петро Жур. Ось до його пам'яті і волайте.

Вже через півмісяця, на початку 1846 року, поет їде в Київ вирішувати питання по працевлаштуванню в археографічній комісії,

а далі він в с. Ісківці зустрічається з О.Чужбинським, а вже 12.01.1846 року бачимо його в с. Мойсівці серед гостей на бенкеті у княгині Волховської, з якою разом танцює “метелицю”. Ці та інші незаперечні факти вказують на те, що хвороба поета не була ані тяжкою, ані страшною. Перед ним на той час не поставала загроза смерті. Бо не міг же поет так швидко оговтатись від тяжкої хвороби, та так продуктивно працювати на той час. Причиною було інше. Першого разу поет відвідував Україну в 1843 році. Повернувшись на Батьківщину через два роки, він побачив, що в кращий бік нічого не змінилось, стало ще гірше. Він не міг мовчати і все написане в с. В’юнище яскравий доказ того.

Залишилось кілька автографів поезії “Як умру, то поховайте...”. Цікаво, що один з них не має дати і в ньому відсутній рядок “Поховайте, та вставайте”. Замість нього “Прокиньтесь ж, брати мої”. В іншому автографі, датованому “25 декабра в Переяславі” згаданий рядок уже є. З цього можна зробити висновок, що Шевченко почав працювати над “Заповітом”, напевне, ще у В’юнищах, або навіть ще раніше, і як з’ясується нижче, твір так залишився незакінченим.

“Заповіт” виявився найвагомішим з того, що було написане в кінці 1845 року. 24 рядки його тексту у стислій формі вмістили в собі гнів, і біль, і ширі поради до духовної перемоги в майбутньому. З іншого боку – “Заповіт” для пізнішого часу виявився в чомусь таки незбагненим.

(Із книги “Збагнімо віщій “Заповіт”).

Будинок на Гирорці, де жив Тарас Шевченко з 1839 року

РЕЛІГІЙНІ ПОГЛЯДИ Т.Г.ШЕВЧЕНКА

Віра буває різною. Враховуючи характери людей та їх освіту, можна визначити три напрямки віри: марновірство, церковний догматизм та суцільне послідовництво віри Христової.

Марновірництво притаманне найтемнішій і найнеосвіченішій масі людей. Такі люди, як правило, вірять у забобони, різні прикмети та існування нечистої сили.

Церковний догматизм уособив у собі цілий ряд догм, що дійшли до нашого часу з глибини віків із різних релігій, які заборонено доказувати або спростовувати; їх треба сліпо сприймати на віру (непорочне зачаття, воскресіння мертвих, переселення душ та ін.).

У матеріалах жандармського донесення на Т.Г.Шевченка за півтора року до його смерті знаходимо, що він переконливо стверджував про те, що немає Бога і що він визнає тільки віру Ісуса Христа і то не як в Бога, а як в людину, котра заслужила розумом своїм повагу до нього. А сам поет в поясненні на це донесення прямо вказує, що теологія без живого Бога не в змозі створити нічого, і що він схиляється перед матір'ю, яка народила Ісуса Христа, замученого на Христі за гріхи людські. Як суцільний християнин Живим Богом поет вважав Ісуса Христа.

Віра Христова частіше всього сприймається людьми високоосвіченими, які пройшли тяжкий життєвий шлях і мають неабиякий досвід. Для суцільних послідовників Христа характерні глибокоморальні християнські ідеї очищення, всепрощення, незлобивість, народолюбство, самопожертва на користь свого народу та ін. Шевченко не був віруючим догматиком, а тим більше марновіром. Дійшовши до ідеї переконання самозречення, він дякує богові, що немає у нього близької людини, яка його зневолила б пам'ятати про своє "я":

"Молюся! Господи, молюсь! Хвалить тебе не перестану! Що я ні з ким не поділю Мою тюрму, мої кайдани" ("М.Костомарову").

Христова віра піднімає ідею братання народів, проповідує всесвітній мир і любов.

У своїх творах Шевченко руйнував царство насилля і сатани,

щоб збудувати царство Боже, державу волі і правди і вважав, що саме за це його постигла така жорстока кара. І це переконання давало йому сили переносити тяжкі десятилітні страждання. Перед поетом завжди виринали образи колишніх мучеників Христових за віру і теперішніх страждальців за правду і волю. Поет не кляне ворогів, що позбавили його волі, не лихословить їх, не кличе кари, лиш прощає їм з великим, самотнім сумом, що:

“Холоне серце, як згадаю, Що не в Україні поховають, Що не в Україні буду жить, Людей і Господа любить”. (“В неволі тяжко...”).

Глибоко моральний християнський настрій очищення і всепрощення скріпивсь при зустрічі поета з декабристом І.О.Анненковим, величним, благородним старцем, який багато кривди витерпів за свої благородні наміри, а все ж таки замість ненавидіти людей, любив їх і навіть немилосердних суддів своїх згадував з добродушною усмішкою на устах.

Сергій Єфремов у праці “Історія українського письменства” вказує, що для Т.Г.Шевченка була характерна висока непохитність ідей всепрощення. Поет став під кінець свого життя далеким від закликів “зуб за зуб, око за око”. Він вірив, що навіть самого Нерона чи Миколу I осудить такий правдивий суд: зійдуться навколо його смертного ложа “діти волі”, жертви його гріховного життя, і ...простять йому, бо це є найвища моральна кара.

Т.Г.Шевченко поет-біблієць, народолюбець, філантроп, віруючий християнин. Ще в Академії мистецтв великий його вчитель К.Брюллов радив брати малярські теми виключно з Біблії та з історії греків і римлян. Не думав тоді вчитель, що його пораду учень використає не на полотні, а на папері.

Пекло, в якому жив поет на вигнанні, те чорне дно суспільне скріплювало його віру. В листі до Н.Г.Толстої він писав: “Лиш тепер я молюся до Бога і дякую йому за безконечну любов до мене, за те, що він випробував мене. У тому випробуванні очистилось і видужало моє бідне, боляче серце. Воно забрало від очей моїх призму, крізь яку глядів я на людей і на самого себе. Воно навчило мене як любити ворогів і тих, хто нас ненавидить. А цього не навчить ніяка школа, крім тяжкої школи досвіду і тривалої бесіди з

самим собою. Я тепер почуваю себе, коли не досконалим, то принаймні бездоганим християнином". Немає ніякої підстави не вірити в цю відверту сповідь поета.

І не тільки сам поет дійшов до такого, євангельського погляду на світ і людей, але й товаришів недолі кликав за собою:

"Годіть! Смиріться, молитесь Богу І згадуйте один другого Свою Україну любіть, Любіть її... во врем'я люте, В останню тяжкую минуту За неї Господа моліть. ("Чи ми ще зійдемося знову", 1847).

Любов творить – ненависть руйнує. Щоб ворога полюбити, то треба простити його гріхи, треба забути кривду, яку він нам заподіяв. Поет навчився цієї високої моралі у важкій школі життя, в довгій перебуванні на розмовах із самим собою. Очистився і став сушим послідовником Христа.

(Із книги "Сумна та радісна Шевченкіана").

ВЕЛЬМОЖНЕ ПАНСТВО ЕНГЕЛЬГАРТІВ.

Телепередача перша

Вивчаючи оточення Шевченка в дитячі роки, я прийшов до висновку, що треба зовсім по-іншому дивитись на те шляхетне панство Енгельгартів. Панський двір в мініатюрі нагадував собою царський двір. Потрапити до панського двору було не так легко. Коли помер батько Тараса, його дід Іван, через заступника керуючого маєтками Яна Демовського з великими перешкодами прилаштував малого Тараса до панського двору. Дід був мудрою людиною і сподівався, що тільки при дворі, в майбутньому, онук зможе проявити себе і стати щасливою людиною. Панський двір на той час розміщався за 10 км від с. Керелівки в с. Вільшана, де був маєток і контора першого хазяїна кріпака Шевченка Василя Васильовича Енгельгардта. Спочатку Тараса визначили помічником кухаря. Придивлялись довгий час до нього. Прощали дитячі пустощі. Захоплювались його вмінням читати, малювати, а головне його неперевершеним даром розмовляти піснями та приказками. Важко сказати, як сприймав дитячі пустощі вельможний пан, але відомо, що дозволив у вільний від роботи час брати уроки у

придворного художника Превлоцького. Дозвіл пана виявився невимовним щастям для малого Тараса. Те, чого Тарас не міг відшукати в Лисянських, Хлипнівських та Тарасівських дяків-малючків, ніби само знайшлося, дякуючи рідному діду Івану, керуючому Демовському та вельможному пану Василю Васильовичу. Не довго довелося Тарасу виконувати обов'язки кухарчука. 1828 року пан помирає. Після смерті пана маєтки в Росії та в Україні з десятками тисяч кріпаків та сотнями тисяч гектарів родючої землі переходять у спадок до його п'яти позашлюбних дітей: двох дочок та трьох синів. Села Керелівка та Будище дістались наймолодшому сину – Павлу Васильовичу Енгельгардту. На той час його призначили ад'ютантом Віленського генерал-губернатора, в сім'ї якого пізніше народився геніальний російський композитор Римський-Корсаков. Тарас-підліток потрапляє до іншого панського двору, до другого і останнього свого хазяїна.

Мабуть гарну характеристику отримав Тарас від керуючих, тому що з кухарчука потрапляє в козачки і разом з панським обозом від'їжджає до Вільно. Козачки були тільки в польських панів. Їх слугами не називали. Роль козачка зводилась до розважання пана та гостей, що часом збиралися в нього. Для України назву "козачок" можна вважати святою. В ній втілена давня назва нашої козацької держави. Українців здавна називали козаками. Та трапилось так, що держава зникла. Про неї нагадували тільки козачки. Ніби гул віків промовляв дотепним чарівним дитячим голосом до своїх нащадків. Той голос ніби будив з глибоких козацьких могил своїх пращурів, кликав до боротьби за свій народ, за його волю.

Тарас-козачок жив у панських покоях. Був вишукано одягнений. Коли пан працював у своєму кабінеті, Тарас завжди був поряд з ним у приймальній кімнаті і, маюючи, впівголоса наспівував для себе і для пана безліч різних сумних і веселих українських пісень. Чарівний дитячий голос долинав у кабінет через прочинені двері. Пан любив ті пісні, бо народився, як і Тарас, в його рідній Керелівці. Там пройшли його дитячі роки і тому були вони рідними для нього, як і для Тараса. Вельможне панство часто приймало гостей. Хазяїн ніколи не забував похвалитись перед гостями своїм тямущим козачком. Для цього його одягали в

український одяг і він хутко пускався в танок, акомпануючи сам для себе своїм дзвінким голосом мелодію якої-небудь жартівливої пісні. Танок і пісня справляли на гостей велике враження. Бувало, пан показував гостям малюнки, що їх змальовував Тарас, співаючи в передпокої, коли він працював у своєму кабінеті. Ні, не був він попихачем для пана! Цю роботу виконували слуги. Козачок, або як можна назвати його “українчиком” був для нього скоріше окрасою, аніж покірним потішником. У вихорі веселого танцю пан завжди підбадьорював його завертати “сюди-туди навприсядки”, і він вертів на всі коліна, дивуючи гостей неперевершеною майстерністю українського танцю. Гості дивувалися вправності юного танцюриста, і те диво мимохідь поширювалось на його націю.

Одного разу, за спогадами самого Тараса, його було навіть покарано. Не варто плакати з цього приводу. Уявіть собі невгамовну натуру підлітка Тараса.

Того вечора пан з дружиною відбув на бенкет в честь царя Миколи I. Був же в домі якийсь розпорядок для дітей. Коли до ліжка, а коли до праці. Тарас не виконав його. Малював майже до ранку. Не за свічкою, певне, жалкував пан. Могло трапитись гірше. Дитина могла закуняти, свічка перекинутись і викликати пожежу. За розпорядженням Віленського губернатора офіцерам видавали по дві свічки на одну кімнату на добу. Але крім того не палили свічки за північ. Спостерігали в основному за військовими, яким свічки надавались безкоштовно. Не варто занадто напружуватись і згадати кожному самого себе в такій ситуації. Чи милували нас рідні батьки за пустощі з сірниками та вогнем серед ночі, коли доводилося нас залишати без догляду? Ставши дорослими, нам і в голову не приходило звинувачувати своїх батьків у жадобі за сірниками чи жорстокості. І ніхто нас не жалів з того приводу. Що було – забулось. Ми тільки вдячними залишилися своїм батькам і використовуємо їх досвід у наступних поколіннях. А Тараса чомусь до цього часу шкода! Чому? Бо через той випадок радянській державі треба було викликати зневагу до панів взагалі, як до класових ворогів і показати вельможне панство жадібними і жорстокими...

...Другий і останній хазяїн Тараса Шевченка, його земляк, бо

народився в одному селі з Тарасом. По матері поляк, по батькові німець, по вірі православний, а по духу українець. Дитячі роки його пройшли в с. Керелівка на Звенигородщині. В панському маєтку свого батька не жив. Вирослав поряд із селянськими дітьми вільним. Слухав, запам'ятовував і любив пісні подорожуючих сліпих кобзарів. Добре знав свята та звичаї українського села. Відвідував Керелівську церкву Івана Богослова, біля якої згодом поховали його матір, а потім, не один раз, з далеких доріг, мало не до 1846 року, повертався в с. Керелівку на її могилу. "Найнепримітніший, ніби" але знав п'ять іноземних мов: польську, українську, російську, німецьку і французьку.

Обслугу для свого панського двору на протязі всього життя набирав тільки з Керелівки, Вільшани та Будищ. Мабуть і для малого Тараса в якійсь, хоч і малій мірі, але відіграв його принцип. Розмовляв з Тарасом та дворовими українською мовою. Він не був обдарованим. В армії дослужився тільки до ротмістра, але за табелем рангів його дворянський титул прирівнювався до полковника. Так його й назвали. З рангом полковника, який він дістав, залишивши військову службу в 1832 році ротмістром, йому були широко відчинені двері столичних установ, палаців та аристократичних салонів. Вихованець військового Пажеського корпусу міг, і не втомлюючи себе державною службою, жити в обставленому з азіатською пишністю палаці і вести безтурботне, світське життя. Коли мова зайшла про викуп Шевченка з кріпацтва, то виторгувати за Тараса меншу плату Брюллову не вдалося. Енгельгардт з грішми клопотань не мав. Старання Брюллова виявилися марними. Павло Васильович знав ціну Тарасу і не відступився від неї ні на гріш.

Примітивним і недалеким зробив його геніальний Карл Брюллов, коли умовляв дешевше продати Тараса Шевченка, але те було далеко поза межами дворянської моралі. Були, звичайно, і такі дворяни, які відпускали кріпаків на волю безкоштовно, але таких було дуже мало. Тому звинувачувати за це Енгельгардта не наважувались.

Він був досить цікавою, загадковою і щедрою людиною. За Тараса вперто торгувався, а у Вільненський "Фонд доброчинності",

що утримував школу в 1830 році, не торгуючись вніс три тисячі (3000) карбованців асигнаціями.

Павло Васильович був жонатий на баронесі Софії з того ж таки шляхетного роду Енгельгардтів, до якого належав і сам. Для неї М.І.Глінка написав романс “Як солодко мені з тобою бути”. Баронеса завжди захищала Тараса-козачка від будь-яких непорозумінь, навчала дворянським звичаям та манерам поведження у шляхетному середовищі. Дякуючи їй Тарас Григорович на протязі свого короткого життя поводив себе навіть у найвишуканішому дворянському товаристві вільно, невимушено і гідно. Не намагаючись вмів привернути до себе увагу і стати душею навіть жіночого оточення з його примхливими манерами.

Софія Григорівна Енгельгардт за визначенням М.І.Глінки “любила музику та малого Тараса”. За висловом Ф.Я.Прийми, вона була “жінкою високого розумового та естетичного розвитку”. Після приїзду до Петербурга Софія Григорівна була знайома з багатьма визначними діячами російського мистецтва та літератури. Правомірно вважати, що деякими сторонами свого духовного розвитку Шевченко був зобов’язаний саме їй. Вона була зовсім іншою, не такою як її змалював у повісті “Провесінь над Вілією” Георгій Метельський.

Пізніше його учениця Катерина Юнге писала, що Тарас Григорович нічим не відрізнявся від високоосвічених людей того часу.

Павло Енгельгардт брав часто з собою в зал для розваг свого козачка-художника. Там збирався цвіт столичної дворянської молоді. Часто виникали жорстокі сварки, що закінчувались другого дня навіть дуелями. Любили відвідувати той будинок молоді поети, художники, офіцери. Поки їх вірні дружини мало не кожного року бавилися з немовлятами, вони розважалися зовсім по-іншому. Упродовж десяти років Софія Енгельгардт народила семеро дітей – одну дочку та шість синів.

Молоді князні та баронеси того часу вели розкішні альбоми, в які поети та офіцери записували свої і чужі поезії, побажання, різні секрети та інше. Художники оформляли окремі сторінки чудовим орнаментом. Та найбільшою радістю для будь-якої княжни

завжди був її портрет, написаний бозна коли і ким, якраз по розміру її альбому і коли хтось з братів Енгельгардтів вклеював пізніше портрет в альбом здивованої і замороженої особи, яка по дитячому раділа і не могла здогадатись, коли і яким художником так неповторно передано на портреті її схожість, зачіску і одяг. От якраз для цього й брав з собою Павло Васильович свого юного художника в Будинок розваг.

“Он глянь, Тарасе, на ту красуню, що стоїть в товаристві трьох корнетів, – звертався до нього пан, – треба написати з неї акварельний портрет. Але виконай цю роботу обережно, щоб вона не запідозрила, що знаходиться в полі твоєї уваги. Будеш змальовувати її он з того закутка, що прикривається порт'єрою”.

Далі все вирішував уже художник. Він вибирав місце, з якого найкраще було спостерігати за особою, якої він не знав ні до того і надіявся, що не знатиме й потім. Найважче було на відстані розпізнати характер. Для цього інколи треба було спостерігати за таємничою особою впродовж кількох вечорів. Виручала феноменальна зорова пам'ять художника та оточення красуні, що допомагало зрозуміти її вдачу та характер. Одні видавали себе похмурими, інші веселими, а ще інші злими й невідступними. Що не особа – то справжня загадка. Але не зважаючи ні на що за один, або кілька відвіданих вечорів з'являвся ескіз, а потім і закінчений акварельний портрет.

Виручали танці. Рухаючись по колу, загадкова натурниця наближалась інколи так близько, що легко було запам'ятати форму коштовних прикрас, розміщення та кількість в них діамантів.

Талант молодого художника приваблював не тільки хазяїна. Знайшлися і безкорисні люди, що вирішили викупити Шевченка з кріпацтва на волю. Дорого коштував той викуп. Павло Васильович назвав неймовірно високу ціну – 2500 карбованців сріблом...

...Справді треба було бути багатими людьми, щоб таку велику суму пожертвувати; і вони не пошкодували її після того, як лотерея по розиграшу портрета Жуковського не дала бажаної суми. Правда до цього часу невідомо хто надав її. Щодо Брюллова і Жуковського, то сумніву не виникало. Легенда про царську сім'ю за спогадами самого Шевченка відпала геть, а от всі інші, коли невдовзі після

викупу Шевченко надрукував свою “крамольну” поему “Гайдамаки”, навіки закликали і забрали з собою таємницю про викуп у могилу.

Не слід либонь повністю погоджуватися з висновками Карла Брюллова, що Павло Васильович був примітивним і недалеким. Брюллова можна зрозуміти. Пан і справді став для нього “свинією в торжкових пантофлях” за ту величезну суму, яку він заправив за свого кріпака Тараса.

А за спогадами Шевченка його хазяїн був порядною і дуже діяльною людиною. Він часто бував у відрядженнях. Бував і в Петербурзі, і в Києві, і в інших містах. Брав у відрядження і Тараса з собою. Шевченко завжди гарно згадував свого пана, як добру і діяльну людину і образився на нього лише тоді, коли його почали викупляти на волю. Його налякала та величезна сума, він боявся, що сторони можуть не сторгуватись за нього і розійтись ні з чим. Страшно переживав з цього приводу і прямо таки проклинав свого пана, не знав, що робити і як бути. Та все обійшлося дуже добре. Тарас став вільною людиною і ступив на шлях, який приніс йому і горе, і щастя, і безсмертя.

(Уривки із книги “Тарас Шевченко і родина Енгельгардтів”).

ТЕЛЕПЕРЕДАЧА ДРУГА.

(з помешкання Олександра Відоменка)

Досить цікавим виявився такий факт. Я знову розпочну розмову з того ж вельможного панства Енгельгардтів. В 1831 році розгорілося польське повстання. Коли перша революційна хвиля докотилась від Варшави до Вільно, перелякане російське панство, шукаючи порятунку, розбіглося хто куди. Не було часу думати про свої маєтності. Тікав тодішній генерал-губернатор Олександр Михайлович Римський-Корсаков. Не встиг розпорядитись і евакуювати свій панський двір і його ад’ютант, хазяїн Шевченка – Павло Васильович. Йому було вже не до козачка, і малий Тарас залишився в покоях напризволяще. Не виключена можливість, що Енгельгардт сподівався повернутися в Вільно, але того так і не

трапилось. Він назавжди залишився в Петербурзі. Революційні війська захопили губернаторство, державні установи і, не знайшовши їх хазяїв, пограбували майно, розігнали панські двори. Вся дворова челядь Енгельгардтів опинилася за ворітьми. Що робити? Де подітись? Ніхто не знав, куди зник хазяїн. Тимчасова польська влада почала загрожувати мобілізацією дворових проти Росії. Треба було тікати, але куди? На південь в напрямку їх Батьківщини до Керелівки на Київщину було простіше, але слуги вибрали шлях в напрямку Петербурга. Зібрали в клунки свої нехитрі пожитки, поклали їх на вози, запрягли в них худих, неприглядних коней, щоб не забрали жовніри в дорозі і пустились таким обшарпанним обозом в далеку дорогу шукати свого пана. Всім місця на возах не вистачило. Везли тільки хворих. Молоді, в тому числі і Тарас, йшли пішки. Добре було тим, хто мав міцні чоботи. Тарас не мав їх. Вони були непотрібні йому в панських покоях, а ті, що позичив для переходу, не витримали далекої дороги і враз порвались. Залатати в дорозі було нічим. В той рік весна виявилася пізньою і він навіть пальці приморозив на одній нозі, але йшов, сподіваючись розшукати свого пана, який з незрозумілих причин, не взяв цього разу його з собою...

...То був не етап, а вимушена дорога, якою дворові слуги добрались до Петербурга на ту ж таки Мохову вулицю в будинок Щербакова, де і зустрів їх хазяїн зі своїми братами, про яких мова йшла раніше.

Йшов Тарасу на той час 17 рік. Він почав швидко виростати з штанців покоєвого козачка. Своєрідне лакеювання стало тяжко впливати на його вразливу душу. Відчайдушний потяг до малювання наростав з неймовірною силою. Дивувати панських гостей дотепним українчиком ставало дедалі важче. Тарас якимось непомітно для пана став дорослим. Павло Васильович зрозумів, що козачок переріс сам себе. "Де знайти іншого, щоб замінити ним Тараса?" – хвилювала повсякчасна думка вельможного пана. Та як виявилось пізніше, Енгельгардт так і не знайшов йому достойної заміни. Тарас виявився останньою окрасою його шляхетної натури.

Якраз на той час юний художник почав відвідувати разом з паном Будинок розваг, змальовуючи таємно коханок, і для нього, і

для його братів, і інших, в міру розбещених вельмож, про що говорилось вище.

Такий стан тривав до початку 1832 року. Впевнившись, що лакеєм Шевченко не стане, Енгельгардт вирішив готувати з нього домашнього живописця. Та на превеликий жаль, мало розбирався в тому, яким шляхом іти до своєї мети. Витратити свої кошти на навчання кріпака в Академії мистецтв було шкода, і він вирішив законтрактувати Тараса до художника-ремісника Ширяєва і визискувати якусь суму з нього на свою користь. Думав пан, що мудро вигдав, та не знав того, що художник-ремісник і живопис то різні й досить далекі речі одна від одної.

Та випадкова удача й там не розминулася з юним художником. Нічого путнього навчитися у Ширяєва йому не вдалося б, та на щастя трапилось несподіване. Під час навчання Тарас познайомився із своїм земляком, майбутнім художником Іваном Сошенком. Та зустріч круто змінила долю Тараса, вивела його на широкий шлях і повела ним у безсмертя. Його викупили з неволі. Став він вільною людиною. В нього вирости "крила" і полетів він над світом чарівною піснею, і не зупинити його лету, і не наслухатись тієї пісні, і не забути її в віках на широких просторах ним омріяної України.

Злетіла та пісня із сторінок першого "Кобзаря" 1840 року в Петербурзі. Тарас любив столицю і завжди пам'ятав її будівничих, козаків з України, яких гнав Петро I сотнями тисяч творити справжнє чудо-місто. Разом з російськими кріпаками козаки збудували його і загинули там в болотах, щоб пам'ять про них була вічною...

...Невідомо хто, до викупу Шевченка з кріпацької неволі, приторочив царську сім'ю. Спочатку про це він нічого не знав. Навіть близькі до нього Григорович і Гребінка нічого про те не сказали, бо мабуть нічого також не знали. Але хтось плекав таки надію, що Шевченко стане придворним поетом і розпустив такий слух. За рік перед тим загинув на дуелі Пушкін. Зважаючи на високий таланти Шевченка хтось хотів либонь привернути його до царського двору. Спочатку йому нічого не сказали. Потім розпустили слух, у який на короткий час і сам поет повірив, а коли

він надрукував поему "Тайдамаки", то було вже страшно признатись йому про те і тому він до самої смерті не знав усієї правди про викуп його на волю. А далі з'являється поема "Сон". Благодійники в одну мить закликали, і від того часу правда закрилась навіки...

...Не виключено, що кошти на викуп відшукали способом складчини, яку започаткували Брюллов, Жуковський, Венеціанов та Баранова – статс-дама царського двору. Спасибі їм, бо без них викупу не відбулось би. Шкода тільки, що Шевченко про те ніколи не дізнався, а тільки здогадувався, бо вже на засланні, в щоденнику, відмітив, що причетність царської родини до викупу його з неволі вважає зухвалою байкою.

(Уривок із книги "Тарас Шевченко і родина Енгельгардтів").

РОЗМИНУЛИСЯ

Як багато у житті залежить від спільних знайомих! Вони об'єднують між собою інших, і коло друзів невпинно зростає. Добре, коли так, але часто буває, що коло розривається, залишаючи навіки нерозгаданими причини, що не поєднали між собою людей, які ніби народилися для того, щоб стати друзями. Інколи не залишається найменшого сліду, щоб розгадати причини, що розвели людей в різні боки, і можна тільки здогадуватись про них.

Як могло трапитись так, що два найталановитіші письменники середини 19 століття, майже ровесники, сучасники, вихідці з українського народу – Тарас Шевченко і Микола Гоголь – не були особисто знайомими між собою? Важко в таке повірити, але факт залишається фактом.

Чому не познайомили їх спільні друзі? А було їх багато. Варто назвати тільки деяких. Придворний поет Василь Жуковський, знаменитий художник Карл Брюллов. Не менше знаменитий артист Михайло Щепкін. Художник Аполлон Мокрицький. Княгиня Варвара Репніна. Перший ректор Київського університету, вчений-мовознавець Михайло Максимович і багато інших. Серед них письменники, художники, державні діячі і благодійники.

Панько Куліш – один з найближчих товаришів Шевченка

пізніше згадував: “Досить сказати, що їхав я за кордон на початку 1847 року прямо до Василя Жуковського, а в нього тоді жив Микола Гоголь”. Важко повірити, що Жуковський не згадав Гоголю про ту найщасливішу весну 22 квітня 1838 року, коли за його сприянням було викуплено поета з кріпацтва.

З літа 1836 року по 1850 рік Микола Васильович майже постійно проживає за кордоном, і тільки на короткий час повертається в родинний маєток у Василівку на Полтавщину, в Москву і дуже рідко в Петербург.

Гоголь любив Україну, прагнув повернутися на батьківщину. Особливо приваблював його Київ. У листах до свого земляка й друга Михайла Максимовича він зізнався: “Я також думав: туди, туди! В Київ, у древній, в прекрасний Київ! Він наш, він не їхній – чи не так? Там чи побіля нього творилися справи старовини нашої. Я працюю. Я всіма силами стараюсь, та на мене знаходить страх, можливо, я не встигну [...] Так, це славно буде, якщо ми посядемо з тобою кнівські кафедри: багато можна буде зробити добра! А нове життя серед такого хорошого краю. Там можна буде оновитися всіма силами!”.

Ще з більшою силою рвався до Києва трохи пізніше і Шевченко. З нетерпінням дочекавшись рішення Ради про присвоєння йому звання вільного художника, він уже не міг дочекатися кілька днів, поки випишуть Атестат про закінчення Академії мистецтв і зразу ж відбув до Києва, плекаючи надію влаштуватися викладачем університету. Там зустрічається з Максимовичем. Між ними зав’язується щира дружба. На все життя. Важко повірити в те, що об’єктом їх спільних розмов був не Гоголь. Про нього говорила на той час вся Росія. Високо поважав його Шевченко. 7 березня 1850 року він писав до княгині Варвари Репніної: “...я всегда читал Гоголя с наслаждением. Перед ним должно благоговеть, как перед человеком, одаренным самым глубоким умом и самою нежною любовью к людям. Я никогда не перестану жалеть, что мне не удалось познакомиться с ним лично”.

Цікаво, що Репніна, може одна-єдина серед спільних друзів Шевченка і Гоголя, намагалася їх познайомити, хоча б заочно, коли проїздом з-за кордону Гоголь на короткий час зупинився, мабуть, у

їх маєтку в Яготині. Згадуючи про цей випадок, її сучасники розповідали: "Він був не говіркий. Більше слухав. Ніж розмовляв. І коли вона розповіла йому про майбутнє світило України – поета Тараса Шевченка, захоплено продекламувавши його вірші, Гоголь довго мовчав, сумно дивився в далечінь, а тоді тихо прорік:

– Жаль, що пише малоросійською... Дуже жаль...

– Чому, Миколо Васильовичу? – не зрозуміла схвильована Репніна. У її голосі відчувалися не просто зацікавленість, а гордість і пошана до таланту Шевченка, але Гоголь так само тихо і безпристрасно додав:

– Доведуть його братчики, доведуть до біди...

Цікава розмова.

Виявляється, знав Гоголь про існування слав'янського братства і не визнавав його історичного значення. Чому стояв осторонь, і не квапився до знайомства з поетом? На це запитання намагався дати відповідь сам Шевченко.

В кінці 1844 року він звернувся до Гоголя поезією, але якось утаємничено. Не назвав його ім'я. Лише два рядки:

*Ти смієшся, а я плачу,
Великий мій друже,*

вказували на те, що Шевченко звертався до нього. Але не міг Гоголь прочитати їх, бо був на той час далеко за кордоном, та й надруковані були вони тільки через сім років після його смерті під заголовком "Думка", а не "Гоголю". Мабуть, так судилося, щоб Шевченкові слова так і не дійшли до нього. А може, Гоголь їх і не заслужив? Ці дві великі талановиті людини стояли на варті протилежних суспільних класів, і, мабуть, сам Бог розвів їх у різних напрямках.

Послання Гоголю, написане Шевченком в атмосфері почуття повної самотності так ніколи і не надійшли до адресата. Йому здавалося, що "неперевершений знавець душі людської" "привітає, угадає великеє слово", але то була повна омана. Геніальний земляк поета звеличував російське слово і був занадто далекий від земляків з кріпаків. Поет, ніби засліплений, не бачив, що Гоголь – один із тих, про кого сам він в поемі "Сон" писав, що вони

*Московською блекотою
В німецьких теплицях (російські школи – О.В.)
Заглушені...*

І Гоголь і Шевченко з раннього дитинства слухали одних і тих же кобзарів. Гоголь відверто признається: “Радость моя, жизнь моя! Песни! Как я вас люблю!.. Я не могу жить без песен!”.

Зберігся навіть малюнок художника В.Волкова, 1892. “Гоголь в Васильевке слушаєт кобзаря”.

Вони йшли з Шевченком одними стежками, але в різних напрямках.

Влітку 1832 року проїздом через Москву Гоголь вирішив без запрошення відвідати Михайла Щепкіна і поговорити з ним про театр, розповісти про комедію, яку він надумав написати. Жадобу знайомства не зупинила нерішучість. Гоголь наважився і переступив поріг помешкання Щепкіна. З того дня зародилася шира дружба двох великих людей – вірна, міцна, на все життя. Та й раніше без запрошень ходив і до Пушкіна і до Белінського.

Чому не відбулася така зустріч з Шевченком? Чому не наблизились вони хоча б заочно один до одного? Між ними завжди була взаємна повага. Чому не звели їх спільні друзі?

Шевченко познайомився з Щепкіним у 1843 році в Києві. Подарував йому свій “Кобзар”, з якого він все життя декламував зі сцени Шевченкову поезію. Пізніше поет присвятив йому один з найкращих своїх віршів “Заворожи мені, волхве” та поему “Неофіти”. Написав його портрет. Про нього писав у щоденнику: “...мой друг, мой единый, мой искренний, мой незабвенный”. Важко навіть припустити, що в задушевних бесідах між собою вони не говорили про Гоголя. Але ж ні один, бодай одним словом, не згадав про них ні тоді, ні потім.

Їх єднав високий, неперевершений талант. Прошло кілька років, як Гоголь прибув з Ніжина у Петербург. Усвідомлення того, що служба його нікому не потрібна, що він робить зовсім не те, що може і повинен робити, починали гнітити його. На службу ходив нерадом; зранку вже думав про ту хвилину, коли закінчиться робочий час. Разів три на тиждень відвідував Академію мистецтв і опановував живопис, яким захопився ще в Ніжині. Шевченко

прийде до тих академічних залів трохи пізніше і поселиться в них на все життя. Товариш по гімназії і земляк Аполлон Мокрицький, майбутній художник, академік навіть умовляв Гоголя кинути службу і вступити до Академії мистецтв. На той час він відвідував вечірні рисувальні класи для аматорів, йому подобалось малювати з природи, подобались довгі коридори Академії, запах олійних фарб, лаків, а головне – він познайомився і тісно зблизився з деякими молодими художниками, яких полюбив за відданість і щирою любов до мистецтва. Було це 1830-31 року. Коли до Петербурга повернувся Шевченко, то Академія і більшість молодих художників, друзів Гоголя, стали його ще більшими друзями. Саме вони організували викуп Шевченка з кріпацтва. Хіба не радилися вони про те з Гоголем? Євген Гребінка навчався у Ніжинській гімназії вищих наук разом з Гоголем, Надією Забілою (сестра Віктора Забіли) та Кукольніком. Видавав рукописні журнали “Аматузія” і “Пафія”. Для створеного Гоголем самодіяльного театру Гребінка написав п’єсу “В чужие сани не садись”. В 1831 році закінчив гімназію і був призваний на придушення польського повстання, але воювати не довелось. Закохавшись в Снятинську красуню, написав романс “Очи черные”. Інші його романи: “Помню я еще молодужкой была”, “Ні, мамо, не можна нелюба любити” набули широкої популярності в Росії та в Україні. В селі Рудка відкрив школу для селянських дітей. Видав вісім томів своїх літературних творів. Піклувався про долю Шевченка. Організував вихід у світ першого “Кобзаря”, а в творчості щиро і послідовно наслідував Гоголя.

Мав талант гумориста, оселившись у 1834 році в Петербурзі і діставши посаду вчителя, а згодом урядовця дирекції духовних шкіл, почав писати по-російськи на теми з українського побуту, здобувши популярність доброго, веселого і гостинного “малороса”. Від політики був далеким, але мав добре серце чесною і чуйною людини. У деяких його творах було штучне підроблювання під стиль простацької мови Гоголевого пасічника Рудого Панька. Перебуваючи протягом свого короткого життя в силовому полі цих двох протилежних, талановитих людей, Євген Гребінка не зрадив зі свого боку ні Шевченка, ні Гоголя, але ж і познайомити, чи хоча б наблизити їх між собою він так і не зміг. Проживши всього

тридцять шість років, його останки перевезуть з Петербурга в Україну, а через тринадцять років саме тим шляхом попрямують останки Шевченка до Чернечої гори біля Канева...

...Коли ж саме Гоголь втратив, або скоріше не здобув, любов до рідної мови? Мабуть, таки не здобув ще з молоком матері, бо й називала вона його ще в колисці не Миколкою, а Нікошою. І через це за українських звичаїв Рудий Панько говорив чужою мовою і так дуже подобався великоросам. В його рідній Василівці той Панько виглядав з кожного закутка. З ним Гоголь співав ще в дитинстві мудрі, задушевні українські пісні, слухав одних і тих же кобзарів, які прямували через Керелівку і Василівку в різних напрямках по всій Україні.

Гоголь радів, коли йому вдавалося влучно передати російською мовою ритм української мови, вставити в російський текст чітке українське слово. Він виріс на Україні, добре знав і любив її пісні, казки, легенди. Перед ним завжди вставляли картини рідної України: ліси, поля, ріки, сонячні дні і темні ночі. Свої ранні повісті він супроводжував написом: "Повести, изданные пасечником Рудым Паньком". Та довго тривати таке не могло. Захоплюючі казки вже не були захоплюючими самому Рудому Паньку – Гоголю. Він уже розумів, що треба йти більш прямим і твердим кроком. Але куди? Не до Рудого Панька, звичайно. І почали виходити вже інші повісті, в яких він все ширше і глибше спостерігає і описує сумну дійсність.

З'являється "Ревізор" (1836). Після першої його постановки від зневаги, злоби на нього, Гоголь прямо таки розгубився і зрозумів, що йому треба залишитись одному, виїхавши за кордон. Він мріяв написати твір про людей, які заважають його батьківщині бути щасливою і рухатись вперед. Написавши, він назвав його "Мертвые души" і зразу відчув ще більший гнів у свій бік, як до того.

Розповідали, що уже зразу після виходу в світ "Мертвых душ", Гоголь був у гостях на званому обіді. Серед гостей були сенатори, генерали, і один з них, дивлячись на нього, сказав: "Не могу смотреть на него... Он настоящий революционер... и я удивляюсь, как пускают его в уважаемые семьи? Когда я был

губернатором и давали его “Ревизора” в театре, поверите ли, что при всякой глупой шутке со сцены над властью весь партер всегда оборачивал свои головы в мою сторону”. Генерал признався, що йому довелося заборонити ставити п’єси Гоголя в своїй губернії. Гоголь бачив все те і, намагаючись догодити дворянству, видав книгу “Переписка с друзьями”, в якій уже виправдовував кріпацтво, захищав самодержавство, кликав народ до примирення. Як громом вразила вона всіх справжніх його друзів.

Хіба коли-небудь раніше Гоголь, якого вороги називали “революціонером” і пропонували вислати у Сибір, виправдовував кріпацтво? Хіба забув він натхненні сторінки про Тараса Бульбу? Як могло статись так, що він написав таку книгу? Нічого такого, навіть подібного, не траплялося з Тарасом Шевченком. Він завжди йшов прямо на захист свого багатостраждального українського народу і ніколи не звертав з того шляху на угоду владі.

Відомо, що Тарас Шевченко в 1847 році готував до друку “Кобзар” і написав до нього змістовну передмову, котру з іншими паперами забрали в нього жандарми під час арешту в Києві 5 квітня 1847 року. Після того про видання “Кобзаря” вже не можна було й думати, а передмова до нього в скороченому вигляді побачила світ тільки через тридцять сім років після смерті поета. Цікаво, що в ній він висловив свою думку про визначних діячів світової і російської культури і зокрема дав об’єктивну оцінку творчій спадщині Миколи Гоголя.

“А на москалів не зважайте, – писав поет, – нехай вони пишуть по-російськи, а ми – по-своєму: у них народ і слово, і у нас те ж саме; а чиє краще – нехай судять люде. Вони посилаються на Гоголя, що він пише не по-своєму, а по-московському, або на В.Скотта, що і той не по-своєму писав. Гоголь виріс у Ніжинському ліцеї вищих наук, а не в Україні і своєї мови не знав, а Скотт в Единбурзі, а не в Шотландії, а Бернс – усе-таки поет великий і народний. І наш Сковорода таким би був, якби його не збила з толку латинь, а потім московщина. Покійний Основ’яненко дуже добре приглядався на народ, та не прислухався до мови, бо, може, її не чув ще в колісці своєї матері, а Артемовський хоч і чув, так забув, бо в пани пошився. Горе нам: безуміє нас обуяло з тим мерзотним і

богопротивним панством!"

Не квапились і інші спільні друзі наблизити між собою Шевченка з Гоголем, бо розуміли, що наскільки великими вони були, настільки й різними.

Микола Савич – член слов'янського братства, метою якого було безкровне повалення самодержавства і утворення республіки, намагався зблизити між собою навіть Адама Міцкевича з Шевченком. Передав у Парижі йому автограф поеми "Кавказ". Часто зустрічався з Гоголем і в Полтаві і в інших містах. Зустрічаючись з ним у 1850 році в Одесі на обіді у цензора Олександра Тройницького, творчість Шевченка якому стояла ніби кістка поперек горла, Савич не наважився в їх присутності зав'язати розмову про Шевченка.

А от Тарновським не потрібно було шукати якоїсь випадкової нагоди. Василь Тарновський старший вчився в Ніжині разом з Гоголем і на все життя залишився його щирим другом. Зі стін його Чернігівської картинної галереї на Гоголя дивилися сотні картин і малюнків Шевченка. Гоголь любив їх. Він на все життя залишився художником-аматором, уважно розглядав їх з різних боків та відстаней, намагався з'ясувати історію їх створення. В тих бесідах спочатку з Тарновським старшим, а потім і з молодшим в центрі уваги завжди був Тарас Шевченко, якого вони, як художника, прямо обожнювали перед Гоголем, але як виявилось з часом – марно.

Що ж до інших, то можна назвати ще численну Пирятинську групу людей, яка була тісно пов'язана між собою і протягом всього життя, або хоча б час від часу, піклувалася долею Шевченка. Це були земляки Євгена Гребінки, нащадки українського скульптора Івана Мартоса (1754-1835). Насамперед його зять Василь Григорович – професор естетики і секретар професорської Ради Академії мистецтв. Син скульптора – Петро, що вчився з Гоголем у Ніжині і згодом допоміг поету видати першого "Кобзаря". Василь Білозерський – найближчий товариш Шевченка, один з керівників слов'янського братства і також знайомий Гоголя. Всі ці особи по-різному сприймали великих письменників і сподівалися, що доля обов'язково зведе їх в майбутньому між собою, але вона, навпаки, віддаляла їх за класовою приналежністю в різних напрямках, та

спритно намагалася вкоротити обом віку і, як бачимо, досягла свого. Шевченко прожив сорок сім, а Гоголь ще менше: всього сорок три роки.

Вони високо поважали один одного. Але йти назустріч було досить важко. З 1840 року Гоголь жив постійно за кордоном і повертався в Україну та в Росію тільки на короткий час. Шевченко більше десяти років був оточений високим земляним насипом оборонної фортеці, позбавлений права навіть на листування. В таких умовах сподіватися на особисте знайомство було нереально. Але були ж в них, хоча і досить короткі періоди, коли вони могли познайомитись особисто! Таких випадків на превеликий жаль було небагато.

Ще на початку 1840 року Шевченко почав писати акварельний портрет Петра Мартоса. Познайомившись, останній запропонував поету видати його твори. Якийсь час разом з Гребінкою вони відбирали і редагували окремі поезії до друку. Важко припустити, щоб Мартос не посвятив у цю благородну справу свого друга Гоголя, який на той час ще не встиг виїхати за кордон. Перші примірники "Кобзаря" з'явилися 18 квітня 1840 року і зразу ж отримали негативну оцінку Нестора Кукольника – другого, ще вірнішого друга Гоголя. Можна стверджувати, що той розголос навколо першого "Кобзаря" обов'язково дійшов до Гоголя і, зацікавившись, він прочитав його, але вперто продовжував мовчати.

Майже півроку від задуму до виходу в світ першого "Кобзаря" Шевченко з Гоголем були майже поряд у Петербурзі. То був перший реальний шанс для знайомства. Свого часу Гоголь відвідував Пушкіна без запрошення. Чому не скористатись було цим прикладом Шевченку і не відвідати Гоголя? Чомусь не склалось. Чи розголос перешкодив, чи гордість не дозволила. А далі стало ще складніше – один опинився за кордоном, а другий в солдатах і при тому на такі довгі роки для їхнього короткого віку.

Був, мабуть, і другий випадок, який міг зблизити їх. В другій половині березня 1841 року в альманасі "Ластівка" Шевченко надрукував частину поеми "Тайдамаки", а в квітні 1842 року видав її повністю. В той же час у Москві Гоголь видає першу частину "Мертвых душ". Деякий час живе там, відвідує на короткий час

Петербург та родинний маєток у с. Василівка на Полтавщині. Але й цього разу не наважились знамениті земляки зустрітись на радість своїм нащадкам.

А ще через чотири роки, повертаючись із-за кордону через Одесу, Гоголь зустрічається з княжною Репніною. Між ними відбулася розмова про Шевченка, яка була викладена вище. Не відомо, де саме вона відбулася – в Одесі чи в Яготині. Але ж Шевченко на той час перебував саме в Україні. То був, мабуть третій і останній шанс познайомитись особисто. Та доля розпорядилася по-іншому. Мабуть, не судилося їм познайомитись, і вони розминулись того разу навіки.

(Із книги "Оплаканий і зраджений").

ТАРАСОВЕ КОРИННЯ – У ЗАПОРОЗЬКІЙ СІЧІ

“Кожний народ гордиться своєю шляхтою, тільки один український відмежовується насилу від того вінка людських окрас, наче б це була марнота – мати визначних предків і почувати в собі шляхетську кров.

Я не скажу, щоби з того робити в життю головне питання, ставити шляхетство понад інші духовні вартості, чи придбані працею й наукою, віддаляючись від працюючої, нижчої верстви, як це було колись. Але щоби вже так уступати владі мужицтва, що й без того творить у нас найсильніший елемент, мені здається, що це не є слушно й на майбутнє не здорово.

Будь-що-будь, повинні й ми над тим застановитися, чи не було б добре плекати як цінну силу, шляхетство, не тільки душі але й імені, тобто підтримувати невмирущість пам'яті тих предків, що надали своїми геройськими вчинками славу й блиск своєму імені”.

Ольга Кобилянська "Через кладку".

Колись, сотні років тому, в українських селах людину, яка вміла читати і писати, вважали майже чарівником – її дуже шанували, завжди прислухалися до її порад. Письменними були здебільшого заможні дідичі, що мали змогу сплачувати чималі кошти за навчання.

Справжнім дивом багатьох поколінь було те, що кріпацька родина Шевченків відзначалася своєю письменністю. Багатьох

дослідників цікавило: хто ж вони ті Шевченки? Шукаючи відповідь, авторові цих рядків довелося довго досліджувати історичні джерела наукових праць Д.Яворницького, А.Скальковського та інших авторитетних учених.

Аналізуючи історичні документи, зіставляючи дати, пощастило отримати відповіді на запитання: якого ж роду був великий поет Тарас Шевченко? Небагатьом спадало на думку шукати Тарасове коріння у Запорозькій Січі. Та виявилось, що саме звідти взяла початок шляхетна історія роду Шевченків, яка залишалася таємницею біля трьох сторіч.

А сталося таке. Рідний прадід поета – Андрій, круглий сирота, про рід якого нічого невідомо, ще малою дитиною був завезений до Запорозької Січі. Хлопчик виявив неабиякі здібності й потрапив до кошової школи, яка на той час була на досить високому рівні. Київська академія направляла до неї викладачами своїх кращих випускників, а кошові отамани – найвідважніших командирів. Тут, крім загальних предметів, досконало вивчалася латинська, українська, російська, турецька, польська та окремі діалекти мов різних татарських племен. Школа готувала воїнів-характерників, чиновників для дипломатичної служби, перекладачів і діяла після 1754 року в оборонній фортеці Святої Єлизавети на західному кордоні Запорозької Січі. Пізніше фортеця дала назву місту, що виросло навкруг неї, – Єлисаветград.

З часом, коли у радянських керманців шана до святих пропала, місто отримало назву Кіровоград. Визначний історик українського козацтва академік Дмитро Яворницький залишив усні спогади, що після навчання в кошовій школі прадіда великого Кобзаря було обрано кошовим писарем Запорозької Січі. За сучасним порівнянням, це – керівник головної військової канцелярії Міністерства оборони.

Своїми спогадами академік поділився з мандрівним письменником, правнучатим племінником Шевченка по сестрі Катерині Дмитром Красицьким. Сталося це у середині 30-х років. На той час Яворницький мав для доказу навіть якісь документи, але побоявся показувати їх письменнику. Стрімко наближались часи масових репресій, руйнації Дніпропетровського музею козацької

слави та історії України. Красицький також усе життя мовчав про ту відверту розмову з Яворницьким і наважився розповісти про неї лише незадовго до своєї смерті, тобто у 1989 році, уже в часи політичного піднесення перед розпадом радянської держави. Страх тридцятих років переслідував його все життя. Визнати безпросвітного кріпака-бідняка Тараса Шевченка шляхетною особою за радянського часу було би злочином. Та й журнал, либонь, був такої ж думки, бо вийшла стаття Красицького після його смерті під назвою "Родовід" у журналі "Слово і час" (1991 р. в № 5).

Страх, як бачимо, був всеосяжним. Можливо, знайдуться й такі, що не стануть вірити усним спогадам і вимагатимуть документальних свідчень. Відішлемо їх у 1937 рік, бо вже у 1940-ому році Яворницький помер. Нехай вони витребують документи на користь історії України у ГПУ маршала Берії. Правнучатий небіж Шевченка протягом 60 років не наважувався цього зробити. Повіримо йому і академіку Яворницькому просто на слово. Четвертий том "История Новой Сечи" Яворницького вже не міг бути надрукованим, а роки патріотичної служби прадіда Шевченка (Андрія) належали якраз до того періоду. Повіримо і щиро подякуємо їм за усні свідчення для нащадків великого Кобзаря.

...Була колись гетьманщина,
Та вже не вернеться...

Т.Шевченко ("Тарасова ніч").

Українські козаки тікали від поміщиків на Січ, тому не виголошували своїх прізвищ, записуючись під вигаданими прізвишками. То й безрідного Андрія записали на Січі за його міцною статурою Товстиком. Служив Андрій на славу Січі чесно і віддано: вмів уладнати різні державні справи і з польським урядом, і з турецьким халіфом, і з кримським ханом.

В "Історії українського козацтва" на с. 143 у другому томі знаходимо: 1763 року за отаманства Григорія Федорова (Лантуха) в Січі за образу генерала-межовщика представник полкової старшини Товстик був жорстоко "відчитаний" і за звичаєм утримувався цілий тиждень "на гарматі". Що являло собою таке покарання – невідомо, а ось те, що його "відчитали", тобто публічно оголосили сувору догану перед козаками – зрозуміло.

Кошовий отаман боявся монаршого гніву цариці і тому сподівався, що своєю покірністю заслужить милосердя в імперського уряду. Але то були марні сподівання. Наступ імперського уряду на Запорозьку Січ, за вказівкою цариці Катерини II, з кожним роком наростав.

У пісні-думі, яку співали того часу мандрівні лірники та кобзарі, були слова:

В Петербурзі-городі
Пани-сенатори збирались,
Стали спосіб добирати,
Як би в війська запорозького
Всі вольності одібрати.

Ой ізбрали спосіб добрий,
Степ помежувати.
Все кругом обміряти,
Чужинцям віддати.

Чи не в той час і чи не "під городом Єлисаветом (Кіровоградом)" образив Андрій Товстик генерала-межовщика, про дії якого український народ створив свою трагічну пісню-думу? Наступ на землі Запорозької Січі настав набагато раніше від її зруйнування. Заснування імперських сербських та слобідських полків скорочувало її межі та силу. То була перша відчайдушна боротьба з імперським урядом кошового писаря, що і засвідчили історики.

Та, коли настали найважчі часи руйнування Січі царицею Катериною II, став Товстик на захист козацтва, виступаючи проти інтересів Російської імперії. Як стверджує видатний історик Нової Січі Аполлон Скальковський, захисника земельних володінь Нової Січі від російських слобідських та сербських полків, що заселялись на землях Січі та діяли за вказівками російського уряду, кошового писаря Андрія Товстика заарештовують, але він рятується втечею.

Десь тоді Андрій повернувся в чуже село Керелівку (тепер Шевченкове), в якому ще задовго до втечі за невідомих обставин одружився з кріпачкою Єфросинією Шевченко і прийняв прізвище Шевченко. Перед ним постала дилема: утаємничити і забути на

новому місці проживання своє кошове прізвище Товстик або обживати яму на Соловецьких островах, у котру невдовзі на довгі роки потрапить його сучасник, кошовий отаман Запорозької Січі Петро Калнишевський. Боротися в такій ситуації було безглуздо. Втаємничивши прізвище третьої особи Запорозького Коша, Андрій безрідний, рятуючись від загибелі, залишається в селі Керелівка, приймає кріпацький стан і започатковує чумацький рід Шевченків, у лоні якого з часом народиться його геніальний правнук Тарас Шевченко і навіки збереже його славу.

Дуже обережно у тих складних умовах доводилось поводити себе кошовому писарю, прадіду Т.Г.Шевченка. На Січі він не розголошував, що одружився з кріпачкою і взяв її прізвище Шевченко тому, що шлюби запорозьке козацтво засуджувало, а в селі Керелівка йому довелося свідомо відмовитися від кошового прізвиська Товстик та старшинського статусу Кошового писаря, оскільки виступив проти політики імперського уряду Росії. Та якраз такі дії зберегли йому життя. Скупі історичні відомості не залишили нащадкам, в якому році відбувалася та чи інша подія. Але відомо, що 1746 року в його сім'ї народився син Іван – рідний дід Тараса Шевченка, який відіграв велику визначальну роль у долі поета.

“...Сидить ворон на могилі
Та з голоду кряче...
Згада козак гетьманщину,
Згада та заплаче...”.

Т.Шевченко (“Тарасова ніч”).

А.Скальковський не сподівався, звичайно, що в наступних поколіннях кошового писаря Андрія Товстика народиться видатний поет. Як же міг прийти до такого висновку академік Яворницький і чи могли в нього бути якісь письмові докази? З'ясувати досить важко. Але ж!..

По-перше. Скальковський знав про безрідний соціальний стан кошового писаря Андрія Товстика. Знали про це й близькі родичі, називаючи його безрідним, а згодом помилково перетворили той стан на прізвище вже з великої літери: Безрідний. Але не було воно для нього законним. Прізвища того часу в наступних поколіннях надавали по чоловічій лінії, а його син (і дід Тараса

Шевченка) Іван Андрійович мав прізвище Шевченко. Це ще раз доводить, що утаємничуючи своє кошове прізвисько Товстик, він прийняв прізвище своєї дружини Шевченко. Прізвища Безрідний, як такого, не було взагалі. Т.Г.Шевченко був знайомий із творчістю А.Скальковського. У повісті "Прогулянка із задоволенням і не без моралі": "...Я прочитав пісню. Вона починається словами: "Гей, козаче, в ім'я Бога". Яке ж тут відношення має вона до вченого автора "Історії Нового коша"? Не розумію! Та раптом згадав. Цю пісню вчений дослідник запорозького життя-буття вклав у уста запорозьким лицарям. Честь і слава вченому мужу!"

По-друге. Академік Яворницький, за спогадами, Красицького мав нібито документи, які не збереглися. Він був досить наполегливим дослідником. За своє життя встиг кілька разів відвідати всі куточки запорозьких кошів, які періодично змінювали своє місце розташування, і зумів записати сотні спогадів від різних людей про перших осіб запорозького коша. Не виключено, що серед інших були в нього спогади і про кошового писаря Андрія Товстика. Про них можна лише здогадуватися. Якщо мав Яворницький спогади про напрямок утечі Андрія до Керелівки, то йому досить легко було встановити його генеалогічний зв'язок із Тарасом Шевченком за його ім'ям, соціальним сирітським та чумацьким станом, незважаючи на те, що шлях утечі до Керелівки Андрій все життя зберігав у таємниці. Про нього все-таки могли знати окремі старшини Запорозького Коша і передати своїм нащадкам. А з часом, коли Андрія Товстика не стало, свідки охоче могли розповісти Яворницькому про втечу його до Керелівки.

По-третє. У 40-х роках минулого сторіччя (1935 рік), коли Яворницький згадував про те, що має письмові докази про прадіда Тараса Шевченка, радянська влада вже не цікавилась окремими керівними особами Запорозької Січі в далекому минулому, але виникли інші проблеми. Тамтешні керманічі знищили все, що проливало бодай найменше світло на побудову Державності України. Історія Запорозької Січі виявилася в цьому плані найнебезпечнішою. Нищилося усе: документи, експонати і навіть люди, в чиїх руках воно опинилось. Мабуть тому академік Яворницький не надав їх письменнику Красицькому і правда про

шляхетні корені Шевченкового роду ще довго залишалася таємницею.

Дніпропетровський історичний музей, засновником якого був академік Яворницький, завжди не влаштовував радянську владу, бо в нього знайшли глибоке висвітлення історії України.

Логіку викладеної версії можна зрозуміти, якщо врахувати послідовність окремих дій та реакцію на них тих чи інших осіб, від яких вона залежала.

1. Згадка в журналі "Слово і час" письменника Дмитра Красицького – правнучатого племінника Тараса Шевченка (по сестрі Катерині) про його дуже давню розмову з академіком Дмитром Яворницьким.

2. Академік понад усе зацікавив письменника звісткою про те, що прадід Шевченка, а його чотирипрадід на якийсь період обирався писарем і був, по суті, третьою особою в Запорозькій Січі, чин якого за сучасним поглядом прирівнювався до Генеральського. З огляду на напружені політичні умови середини тридцятих років ХХ століття вчений побоювався показати документ, який міг би засвідчити родинні зв'язки. Документальні докази з часом зникли і виявились недосяжними, але в їх існування варто вірити.

3. За родоводом відомо, що прадід Тараса Шевченка Андрій Безрідний 1722 року народження. Прізвище Безрідний було швидше за все прізвиськом, яким він вперше назвався священникові 1745 року в с. Керелівка при одруженні з Єфросинією Шевченко, а пізніше використовував його в селі з метою втаємничення прізвиська кошового писаря Товстик, під яким він вів запеклу боротьбу за січові землі і яке царський уряд міг використати при його пошуках після втечі.

4. Служба Андрія Товстика на Січі припадала на період з 1742 до 1772 року. Залишається невідомим, в яких саме роках він обирався кошовим писарем.

5. Але за вказаний період якогось іншого Андрія – писаря історики не зафіксували, тому варто повірити, що в родинних зв'язках його з Тарасом Шевченком академік Яворницький не помилився.

6. Відомо також, що 1746 року у його сім'ї народився син

Іван (дід Тараса – Іван Андрійович). Таке можливо припустити, бо січовики часто таємно брали шлюби неподалік від січових кордонів, а Керелівка була не далі, як за 100 км від північно-західних кордонів Січі.

1. Усна згадка Яворницького-Красицького сумніву не підлягає: як вчений, так і письменник були чесними і порядними людьми.

Хочеться вірити їм, бо більшість документів Запорозької Січі за радянського часу була знищена. Дніпропетровський історичний музей, засновником якого був академік Яворницький, завжди не влаштовував радянську владу, бо в ньому на незаперечних історичних фактах було глибоко висвітлено історію давньої України. Горпина Ватченко, тодішній директор музею, рідна сестра колишнього Голови Президії Верховної Ради УРСР, намагалась за таємним наполяганням обкому партії закрити музей. В архівах обкому знайшли її колишній лист, в якому вона зробила висновок про роль та значення музею, яким вона керувала: "Нікакой ценности в музеї не представляєцца" (орфографія і стиль повідомлення збережені). Отак мало писемні "горпини" за радянського часу разом з "кухарками" керували закладами культури України.

РОДОВІД ГОГОЛІВ – ЯНОВСЬКИХ

В історії роду полтавських Гоголів-Яновських справжньою подією стало одруження Опанаса Дем'яновича Гоголя-Яновського з Тетяною Семенівною Лизогуб. Шлюб справді був і незвичайний і нерівний. Опанас Дем'янович був на 12 років старший за свою дружину. А, головне, їх соціальний стан був далеко не однаковим. Батько Тетяни Семенівни належав до одного з найаристократичніших і багатих родів гетьманської держави, а до того був ще й правнуком гетьмана Петра Дорошенка та внуком гетьмана Івана Скоропадського. Мати – Ганна Василівна Танська походила зі шляхетного роду Танських і була внучкою Ніженського полковника Степана Забили й правнучкою генерального обозного

Петра Забили. Опанас Дем'янович, що мав на той час лише 5 кріпаків, виглядав більш ніж мізерно. В їх сім'ї 1777 року і народився батько Гоголя Василь Опанасович Гоголь-Яновський, що одружився на Марії Іванівні Косяровській і, їх сім'я дала Україні геніального українського російськомовного письменника Миколу Гоголя.

М.В.Гоголь-Яновський народився 20 березня 1809 року у селищі Великі Сорочинці в будинку відомого лікаря М.Я.Трохимовського. Немовля охрестили у Сорочинській Спасо-Преображенській церкві. Через шість тижнів мати з дитиною повернулася у Янівщину. Зараз село називається Гоголевим, Шишацького району, Полтавської області. Розташоване біля верхів'я річки Говтви, за вісімнадцять км. від райцентру та за двадцять п'ять км. від залізничної стації Сагайдак. Село засноване у кінці XVIII сторіччя як хутір Купчин Шишацької сотні Миргородського полку Київського намісництва, і мало тоді дев'ятнадцять хат посполитих, що належали бунчуковому товаришу Семену Лизогубу. Після одруження його дочки Тетяни з Опанасом Яновським 1781 року хутір, як придане, приймає назву Янівщина, а після народження сина Василя (батька М.В.Гоголя) починає називатись Василівкою, в яку і повернувся народжений М.В.Гоголь з В.Сорочинець через шість тижнів після народження. Там він провів дитячі роки і потім не раз повертався до рідного села з далеких доріг. Гоголь не був первістком у своєї юної матері. До нього вона в 17 років народила двійню, яка не вижила. Либонь така ж доля чекала і його кволого, нежиттєздатного, якби за нього так наполегливо не попклувався відомий сорочинський лікар Трофимовський. Помер і брат його Іван, що родився через рік після нього, але, правда, вже у дев'ятирічному віці...

...Батьки Гоголя походили з тих самих околиць. Василь Гоголь одружився з Марією Косяровською в 1805 році, коли наречена була ще чотирнадцятирічним дівчам. Батько помер, коли гімназисту Гоголю виповнилося лише 16 років. "Я цей удар переніс по-християнськи, – писав він матері з Ніжина. – Правда, спершу був жахливо вражений цією звісткою, проте не дав нікому приводу спостерігати моє горе. Залишившись же наодинці, я віддався

шаленому відчаю. Хотів навіть зробити замах на своє життя...”, збирався, за свідченнями матері, вистрибнути через вікно з верхнього поверху. Але тоді за словами самого Гоголя, “Бог утримав мене від цього”. Марія Іванівна Косяровська належала до давнього дворянського роду гетьмана Івана Скоропадського через свою матір Тетяну Симонівну Лизогуб, яка доводилась М.В.Гоголю бабусею по материнській лінії. Після того, як дідусь Гоголя одружився на Тетяні Симонівні, в роду Яновських сталися великі зміни. Опанас Дем’янович Яновський відновив давнє прізвище свого роду – Гоголь, яке належало ще давнішому наказному Гетьману України Остапу Гоголю. Чому так сталося, а головне, для чого було повертатися до колишнього прізвища? Відповідь на це непросте запитання можна дати тільки здогадуючись і враховуючи гордий характер Опанаса Дем’яновича. Одружившись з Тетяною Лизогуб, яка належала до славного гетьманського роду Івана Скоропадського та Петра Дорошенка, його безупинно переслідувала думка, що і його рід “не ликом був шитий” і має також гетьманські корені. Та біда в тому, що більше як за сто років забулися вони, і він мало що про них знав. А те, що й знав, то не хотів згадувати, бо наказний Гетьман Остап Гоголь інколи зраджував то своїх спільників, то навіть Україну. Можливо, і обмежився б дідусь Гоголя дворянською лінією дружини; вона визначала статус його нащадків у майбутніх поколіннях, але ж Грамота! Вона не давала йому спокою ні вдень, ні вночі. Він і сам не знав, як збереглась її копія через п’ять поколінь. Шкода, що копія Грамоти польського короля Яна Собеського не зберегла ім’я наказного Гетьмана Остапа Гоголя. І замість нього король використав прикметник “благородний”. Він, звичайно, для поляків вартий був того слова, бо без бою здав їм фортецю Могилів. Ім’я свого прапрадіда Гетьмана Остапа Гоголя Опанас Дем’янович не пам’ятав. Та і взагалі свою гетьманську родинну лінію знав погано, бо наплутав у ній так багато, що виникає сумнів, чи належав він до неї. Добиваючись дворянства на основі польської королівської Грамоти, за якою йому, його дружині і сину Прокопу дарувалося село Вільхивець, що на Хмельниччині і шляхетство, він гетьмана Остапа називає Андрієм, прадіда Прокопа Остаповича, а можливо Якова Остаповича, називає

Прокопом Андрійовичем, а діда Яна Яковича – Яном Прокоповичем. Не кажучи вже про можливі неточності в документах, треба пам'ятати про звичай досить поширений в Україні 16-18 ст. вживати подвійні імена. Наприклад, князь Василь-Костянтин Острозький; гетьман Зиновій-Богдан Хмельницький; Степан-Адам Мазепа (батько гетьмана Івана Мазепи); Андроник-Андрій Кандиба (генеральний суддя) і багато інших випадків, що завдають певних труднощів дослідникам та історикам. Але не дивлячись на все це, діда Гоголя Опанаса Дем'яновича, який повернув для свого роду втрачене прізвище, не слід звинувачувати в ошуканстві. Не всі пам'ятають імена своїх предків. А от факт збереження копії королівської Грамоти про надання шляхетства (дворянства), яка передавалася від одного покоління до наступного і надійшла аж до Опанаса Дем'яновича, то річ переконлива і засвідчила якраз на його користь. На основі польської Грамоти царський уряд визнав і підтвердив дворянський стан родини Опанаса Дем'яновича, а його внук, геніальний письменник Микола Васильович Гоголь, виявився прямим нащадком аж восьми українських гетьманів. Така рідкісна генеалогія судилася не багатьом, та Гоголь сповна виправдав її. Для визнання дворянського стану Опанас Дем'янович міг би піти легшим шляхом. Вихованець Київської Академії був на службі у полковій канцелярії і дослужився до полкового секретаря. Саме наука в Київській академії і знання п'яти іноземних мов, а не одруження з донькою знатного і багатого бунчукового товариша Семена Лизогуба, відкрили дідові Гоголя двері Генеральної військової канцелярії, найвищої державної установи гетьманської держави 18 сторіччя, яку російські дослідники, либонь, з метою приниження соціального стану його, називали простою військовою канцелярією. Звання секунд-майора само собою давало йому підстави на дворянство, але не таким він був. Головним для нього було якраз те, щоб не впасти “лицем у грязь” перед дружиною, і він довів, що його гетьманська дворянська велич є не меншою, ніж її.

Симон Лизогуб був зятем Переяславського полковника Василя Танського і, мабуть, один з його рідних племінників був автором комічних інтермедій, тому Гоголя слід вважати нащадком

знаного, але забутого українського поета вісімнадцятого сторіччя.

З 1883 року власниками Василівського маєтку були сестри М.В.Гоголя – Г.В.Гоголь та О.В.Головня і племінник письменника М.В.Биков. У 1896 році у Василівці відкрито Гоголівське земське училище, попечителем якого був М.В.Биков.

Досить цікавим виявився факт про те, що племінник Гоголя М.В.Биков, офіцер російської армії, свого часу служив ад'ютантом в полковника Олександра Олександровича Пушкіна, сина поета Олександра Сергійовича і одружився на його дочці Марії. Їх діти поєднали між собою давні в минулому родини Пушкіних з Гоголями.

На час перепису 1900 року в селі було 99 дворів, 537 жителів, два ставки, мурована церква, земська школа, відбувалося чотири ярмарки на рік.

Тепер у с. Гоголеве колективне селянське підприємство ім. М.В.Гоголя, фельдшерсько-акушерський пункт, аптека, дитсадок, будинок культури на чотириста місць, відділення зв'язку та Ощадбанку, меморіально-літературний музей М.В.Гоголя.

Свого часу Василівку відвідав Т.Г.Шевченко і залишив про село кілька малюнків. В селі деякий час жив П.О.Куліш і потім видав збірку про життєвий та творчий шлях М.В.Гоголя. В 1984 році в селі відкрито пам'ятник М.В.Гоголю, неподалік від якого обладнано могили батька та матері письменника.

З наведеної генеалогічної схеми зв'язку давніх гетьманських родин видно, що вони тісно переплітаються між собою. Батько Гоголя Василь Опанасович поєднав між собою давній рід наказного Гетьмана України Остапа Гоголя з родом Гетьмана Івана Скоропадського через його дочку Ірину від першої дружини Пелагеї Калениченко. Дочки Гетьмана Скоропадського від першої та другої його дружин через Ганну Перовську поєднали Миколу Васильовича Гоголя з родом останнього Гетьмана України Кирила Розумовського. Прямими шляхами родинні зв'язки поєднали Гоголя з гетьманами Дорошенком, Семеном Палієм, Забілами та іншими шляхетними родинами України...

...Гоголь в душі пишався своїм родоводом, але не згадав про нього жодним словом, ніби і не було під ним тих славетних коренів.

І коли б не його наукові захоплення та поява геніальних творів, то ніхто і не здогадався б, що він знав про своє гетьманське походження і навіть дорікав самому собі за те, що не міг засісти за вивчення свого родоводу; визнавав своє походження, але відкрито ним ніколи не хвалився, бо з боєм зараховував себе до малоросів.

Прямий предок Гетьман Остап Гоголь глибоко хвилював його. Він мало знав про нього і тому захопився вивченням історії України. Мріяв поселитися в Києві і влаштуватися викладачем історії в Київському університеті, щоб згодом написати "Історію українських козаків"...

...Цікавим виявився і той факт, що родина Гоголів через Гетьмана Івана Скоропадського поєдналася з не менш вельможною дворянською родиною Толстих. Гоголівський рід облагородила дочка Гетьмана від першої дружини, а рід Толстих – дочка від другої його дружини. Обидва геніальні російські письменники виявилися родичами. Чи знали вони про те за життя? Адже довгих двадцять чотири роки були сучасниками. Мабуть знали... Коли помер Гоголь, Толстой закінчив повість "Детство" і надрукував її в журналі "Современник" через півроку після його смерті. Всього півроку! Гоголь з батьком Толстого були п'ятиюрідними братами.

Толстой почав писати з раннього дитинства. Вже в сім років видав сімейний рукописний журнал "Детские забавы". Переїхавши до Москви і познайомившись з її музеями, написав у одинадцять років кілька історичних оповідань. Зберігся всього один зошит, в якому від руки написані його перші оповідання: "Кремль", "Куликове поле", "Марфа Посадница". Та не могли потрапити рукописні оповідання Толстого до рук Гоголя; хоча якраз тоді, коли були вони написані, Гоголь в січні-травні 1849 року перебував у Москві поряд зі своїм внуком, юним письменником, але дива не сталося.

Про те, що Толстой знав про своє українське гетьманське походження, служать деякі посередні докази. Насамперед це шанобливе ставлення до України і до творчості Тараса Шевченка.

Особливо захоплювався геніальний російський письменник поемою "Наймичка", в якій його вражала розробка вічної теми – самовідданої материнської любові. Цей твір він вважав справжнім

зразком мистецтва. За спогадами сучасників Толстой захищав поезію Шевченка від несправедливих нападок А.Фета. Із свого боку Шевченко високо цінував творчість Толстого і з глибокою повагою ставився до педагогічної діяльності його в Ясній Полянї в школі для сільських дітей.

В книзі Івана Шаповала “В пошуках скарбів” є загадка, як по дорозі з Москви до Серпухова в поїзді відомий український вчений академік Яворницький в 1899 році випадково зустрівся з Л.М.Толстим і пізніше писав про той випадок: “Широкоплечий, бородатий, з ясними сірими очима, в сукняній по нижче колін сірячині, в сірій на голові шапці та в просторих на ногах повстяниках під колір шапки й сірячини.

– Я маю честь бачити Льва Миколайовича Толстого?

– Він і є. А ви хто такий?

– Ми з вами маємо спільного друга – художника Іллю Юхимовича Рєпіна...

– Так ви будете професор Яворницький, з якого Рєпін малював писаря на картині “Запорожці пишуть листа турецькому султану”?

– Так, я той писар і є.

– Ніколи не бачив вас, а пізнав.

– Лево Миколайовичу, дозвольте мені запитати у вас про одну, дуже болючу для нас, українців, справу.

– Будь ласка.

– Чому ви, росіяни, не сприяєте нашим дітям учитись у школах нашою мовою? Ви, великий художник російського слова, зрозумієте наше горе: діти. Пробувши кілька років у школі, виходять із неї з такою поганою, покаліченою мовою, що вона – ні українська, ні російська, а якась мішанка.

– А хто забороняє учити ваших дітей українською мовою? Забороняє вам не російський народ, а державний російський уряд на чолі з Победоносцевим... Щодо мене, то я дуже люблю вашу народну українську мову, гучну, барвисту і таку колоритну. У вашій мові стільки ніжних, сердечних і поетичних слів: ясочка, зіронька, квітонька, серденько.

Після цих ніжних слів Лев Миколайович почав читати

напам'ять поему Шевченка "Наймичка" і читав гарно, з доброю вимовою і з вірними на словах наголосами, як би її читав і звичайний українець. Я був дуже здивований, тому й запитав його, де і від кого він навчився говорити по-українському? На те він мені відповів, що українська мова дуже легка, тому що близька з одного боку до російської, а з другого – до польської, що, знаючи російську й польку мови, можна легко навчитись говорити по-українськи", – читаємо в книзі.

Жаль, що Лев Миколайович не пригадав професору Яворницькому своїх українських коренів, либонь, не здогадувався, що ними зацікавляться в майбутньому. Але незаперечна любов до Шевченкового слова та бездоганне володіння українською мовою послужило прямим доказом того.

*(Уривки із книги "Микола Гоголь.
Гетьманський та княжий нащадок").*

МІСТИЧНИЙ СЛОВ'ЯНСЬКИЙ ГЕНІЙ

"Гоголь" – з підсімейства "ниркових" – є загальною назвою качок. Є вислів "ходити гоголем", тобто особливо рухати плечима, щоправда, не всі качки ходять однаково. Проте прізвище класика відсунуло на задній план загальну назву. Дуже незвичайний письменник М.В.Гоголь насправді пройшовся гоголем по своєму житті і по житті російської літератури.

У 1709 році під Полтавою Петро I розбив шведську армію і цим закріпив Україну за Росією, рівно через 100 років, у 1809, під Полтавою народився український класик російської літератури Микола Васильович Гоголь-Яновський. До цього мати двічі народжувала дітей, але мертвих, тому молилася у церкві села Диканьки і обіцяла назвати третє немовлятко Миколою на честь святого угодника Миколая. Дитя народилось хворобливе і стало Миколою диканським. Хрестили Миколку у церкві іншого села – Сорочинцях. Батьківський рід був із священників та ще й католиків. Прадід майбутнього письменника служив священником у православної церкви. Рід по матері козацький, із військових, навіть зв'язаний із гетьманом Скоропадським. Гоголь у листі до Смірнова:

“Скажу вам одно слово насчет того, какая у меня душа, хохлацкая или русская. Сам не знаю, какая у меня душа, хохлацкая или русская, знаю только то, что никак бы не дал преимущества ни малороссиянину перед русским, ни русскому пред малороссиянином. Обе природы слишком щедро одарены Богом, и, как нарочно, каждая из них порознь заключает в себе то, чего нет в другой, явный знак, что они должны пополнить одна другую”...

...Василівка – маєток, де виріс Гоголь. Це по лінії батька. Тут 200 душ кріпаків, усе перемішано. Гоголь оспіває їх у “Старосвітських поміщиках”, а дім заспіває дверима, які в батьківській хаті скрипіли, і кожна – на свій лад. І хто, окрім Гоголя, роздивився і оспівав любов і поезію цих старосвітських поміщиків, котрі їли, запивали, закусували, а потім померли. Про них і читати без сліз не можна.

Кволий, носатий, бруднуля, солодкоїжка і занадто гострий на язик – не зовсім прийнятний портрет Гоголя учня і студента. Ніжин, повітове містечко між Чернігівською і Полтавською губерніями, огіркова столиця. У містечку згодом відкривають лицей, і, як Пушкін у Царське село, так і Гоголь поступає під час першого прийому учнів туди. Обидва класики отримують у своїх закладах і середню, і вищу освіту.

Навчається Гоголь посередньо, особливо з точних наук, граматики, іноземних мов. Докладе зусиль лише перед випускними іспитами. Захоплюється малюванням, творчістю і веде громадську бібліотеку. Із спогадів однокласника Гоголя, поміщика І.Сушкова “Никто не думал из нас, чтобы Гоголь мог быть когда-либо писателем даже посредственным, потому что он известен был в лицее за самого нерадивого и обыкновенного слушателя и отличался больше жартами, которыми часто заставлял всех товарищей хохотать до беспамятства. Довольно бывало ему сказать одно слово, сделать одно движение, чтобы все в классе, как бешеные или сумасшедшие захохотали в одно горло, даже при учителе, директоре... Он же оставался как ни в чем не бывало: спокоен и важен. Пока не знали причин нашего смеха, обыкновенно наказывали нас за него, тем, что мы должны были, провинившись, стоять, а он один сидеть; но когда нам наскучило это и мы

объявили, в чем дело, уже один он стоял, а мы сидели”.

У ліцеї дозволяється театр. Гоголь у ньому і автор, і декоратор, і костюмер, і найліпший комічний артист. У самодіяльному театрі Ніжинського ліцею Гоголь знаходить свою манеру. Вже тоді він чудово читає смішні тексти з непідробною наївністю. За місяці, граючи у п'єсі скупого чоловіка, Гоголь навчився діставати носом нижньої губи. В іншій з п'єс, граючи старого товстуна, він доводить глядачів до сміху – без жодного слова, лише охаючи, сопучи та кашляючи. Вершина його “акторської майстерності” – жіноча роль пані Простакової у комедії Фонвізіна “Недоросток”. К.Базілі, однокласник Гоголя про виставу “Недоросток” у Ніжинському ліцеї: “Видал я эту пьесу в Москве и в Петербурге, но сохранил всегда то убеждение, что ни одной актрисе не удавалась роль Простаковой так хорошо, как играл эту роль шестнадцатилетний тогда Гоголь”. Простакова, це мати недоростка Митрофанушки, яка вважала, що її сину не потрібно вчити географію, адже кучер і так усюди доведе. І особлива роль, яка вже тоді лякала, у ліцеї, аби не покарали за певну провину, Гоголь легко вдавав із себе божевільного, імітував конвульсії, пускав піну з рота, та так правдиво, що в це вірили навіть друзі, які добре знали про його наміри. Не міг цього “розкусити” навіть директор ліцею – доктор медицини, а потім, в лазареті, він так же майстерно умів “одужувати”.

У кінці грудня 1828 року 19-річний випускник Ніжинського ліцею М.В.Гоголь-Яновський від'їжджає до Петербурга. До цього він ніколи не жив у більших містах за Полтаву, а тому, забувши про мороз, час від часу висовується з екіпажу, аби оглянути дорогу. До Петербурга юнак їхав із великими надіями і мріями послужити Вітчизні, Гоголь мав намір поступити по відомству до юстиції, аби законами виправляти несправедливість, а поки що лише відморозив свого довгого носа, яким так дорожив.

Петербург швидко привів до тями хлопця. Скінчилися продукти, квартири дорогі, а місце служби, попри рекомендаційні листи, Гоголь не отримав. Іще одна біда, він не потрапив до свого улюбленого письменника Пушкіна. Вдалося лише з'ясувати, що той по-холостяцьки мешкає у готелі “Демут”. І пішов туди, страшенно

хвилюючись, аби засвідчити свою повагу. Про свій невдалий візит Гоголь згадуватиме: “Прийшов зранку, а слуга Пушкіна відповідає: спить іще”, “Напевно, довго писав?”, “Яке там писав, у карти грав до ранку...”. Пізніше Пушкін ще не раз з’являтиметься у творах Гоголя в анекдотичних ситуаціях. А тоді приходив до популярного письменника молодий полтавчанин, мабуть, щоб показати йому свою, написану ще у Ніжині, поему “Ганс Кюхельгартен”. Блякле наслідування зразків німецького романтизму:

“Поднимается протяжно
В белом саване мертвец,
Кости пыльные он важно
Оттирает, молодец!”.

Гоголь видає цю поему окремою за власний кошт під псевдонімом “В.Алов”. На поему друкують дві вбивчі рецензії. Гоголь збирає книжки по книжкових лавках, спалює свою поему та тікає за кордон. Мандрівка лікує його від страшної невдачі. Гоголь подорожує по землях Німеччини, але, витративши усі кошти, повертається до Петербургу. Повернувшись, він влаштується писарем до Департаменту наділів міністерства двору і стає помічником столоначальника першого столу по другому відділенню. Саме такими були назви посад в Російській імперії у офісних працівників. Проте бажання творити непереборне, в душі Гоголя вирує Диканька.

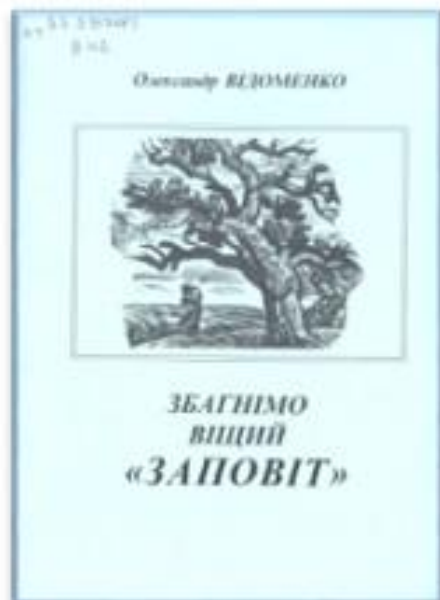
Гоголь публікує без підпису “Вечір проти Івана Купала” – першу повість з тих, що зроблять його Гоголем. Як її автор Гоголь знайомиться з Василем Жуковським – офіційно першою особою тодішньої російської літератури. Блискучий поет і перекладач з німецької Жуковський був учителем дружини Миколи I – уродженої німецької принцеси, а потім 16 років був вихователем наслідника престолу Олександра. Жуковський був дуже доброю людиною, іншого такого важко назвати. Саме Жуковський звертався до Миколи I, коли рукописи Гоголя не пропускала цензура, він домагався для Гоголя від царя і його родини добродійної допомоги, яку той отримував у солідних сумах...

...Півтора року Гоголь шукає себе в літературі і знаходить.
Починається 5 років його петербурзької “літературної лихоманки”,

коли підряд було написано майже все окрім “Мертвих душ”. В 22 роки його роблять знаменитим автором “Вечори на хуторі біля Диканьки” гімні казковій країні – Україні. На обкладинці книжки зазначається: “Видані пасічником Рудим Паньком”. У псевдонімі Гоголь прозоро зашифрує себе. Панько в українському просторіччі означає: онук Опанаса, тобто Афанасія. Так звався його дід. Таємниця авторства пробуде не довго. Багатьом захочеться дізнатися хто ж насправді цей автор, що за дебютант написав до цього часу таке незвідане. О.Пушкін: “Сейчас прочел “Вечера на хуторе близ Диканьки”. Они изумили меня. Вот настоящая веселость, искренняя, непринужденная, без жеманства, без чопорности. А местами какая поэзия, какая чувствительность! Вот это так необыкновенно в нашей литературе, что я доселе не образумился”.

(Уривки із книги “Одержимі”).

ОКРЕМІ ВИДАННЯ ТВОРІВ ОЛЕКСАНДРА ВІДОМЕНКА

♦ **Відоменко О. Збагнімо віщій “Заповіт”** : документ. повість / О.Відоменко. – Хмельницький, 2004. – 40 с.

Ця документальна повість про невмирущий твір геніального українського поета Тараса Шевченка “Заповіт”, який знає напам’ять чи не кожен українець. Олександр Відоменко докладно висвітлює саме той період життя Кобзаря, коли був написаний “Заповіт”, розкриває нам знаково-символічний зміст цього твору, розповідає про долю його в радянські та сьогоденні дні.

♦ Відоменко О.А. Микола Гоголь гетьманський та княжий нащадок : повість / О.А.Відоменко. – Хмельницький, 2006. – 116 с.

Надзвичайно цікаві дослідження родоводу М.В.Гоголя проводить автор у цій книзі. Виявляється, що знаменитий український російськомовний письменник Гоголь мав родинні зв'язки із вісьмома гетьманами України і навіть з княжим родом царя Петра I. Просліджує

Відоменко і родинні зв'язки Гоголя з дітьми О.Пушкіна, Л.Толстого, іншими визначними державними, громадськими, духовними діячами, тобто показує в цій книзі величезний світ і коло пращурів Миколи Гоголя, світ, який дав людству геніального письменника.

♦ Відоменко О. Одержимі : роман-есе / О.Відоменко. – Хмельницький : Цюпак, 2012. – 188 с.

Цікаво та докладно розповідає автор про родинні зв'язки Миколи Гоголя з багатьма видатними постатями, які мали великий вплив на формування характеру, життєвої позиції і творчості письменника. Книга містить генеалогічні схеми, короткі персональні довідки про пращурів та видатних осіб, пов'язаних з родиною

Гоголів. В кінці книги – розділ “Від минулого до сучасного”, в якому автор розповідає надзвичайно цікаві факти із життя письменника, про його зв'язки і дружбу із знаменитими сучасниками, зокрема про оцінку і ставлення до творчості Тараса Шевченка.

◆ **Відоменко О. Оплаканий і зраджений** : нариси і статті / О.Відоменко. – Хмельницький : Поділля, 2000. – 149 с.

“Оплаканий і зраджений” – друга книжка О.А.Відоменка, в якій чимало маловідомого або зовсім незнамого матеріалу з життєвого і творчого шляху геніального українського поета та художника Т.Г.Шевченка. Автор провів копітку пошукову роботу і доповнив новими даними творчі зв’язки поета з

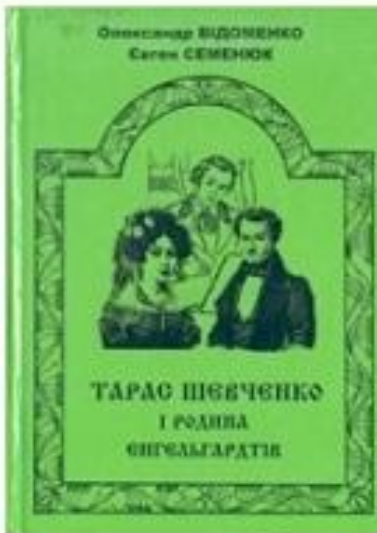
О.Пушкіним, М.Гоголем, Л.Толстим, В.Белінським. Цікаво шевченкознавець розповідає про викуп Тараса із кріпацтва, його релігійні погляди, про перший “Кобзар” і ще піднімає багато-багато питань, пов’язаних із життям і творчістю Т.Шевченка.

◆ **Відоменко О. Сумна і радісна Шевченкіана** / О.Відоменко. – Хмельницький : Поділля, 1996. – 53 с.

Автор даних нарисів є уродженцем рідних Т.Г.Шевченкові села Моринець на Черкащині і є праправнуком поета по брату Йосипу. В цій книжці він виклав цікаві факти та епізоди із життя Кобзаря. Ретельні дослідження автора відкривають нові, незнані досі, сторінки життя поета. Автор

детально розповідає про те, що зберегла пам’ять його родичів. Дослідження навіть незначних фактів з життя Т.Шевченка дають змогу по-іншому глянути на його світогляд, доповнюють наше уявлення про цю особистість. Книга знадобиться вчителям, учням та всім, хто цікавиться духовною спадщиною Шевченка.

♦ Відоменко О. Тарас Шевченко і родина Енгельгартів : телеповість, есе, нариси, статті та рецензії / О.Відоменко, Є.Семенюк. – Хмельницький : Міська друкарня, 2002. – 172 с.

Якщо ви хочете побільше дізнатися про дитячі та юнацькі роки великого українського письменника Тараса Шевченка – скористайтесь цією книгою. В ній ви знайдете багато інтригуючих подробиць із життя юного Тараса в родині Енгельгартів, дізнаєтесь про його оточення в дитячі роки та про те, який вплив воно мало на розвиток таланту геніального поета. Другий розділ цієї книги присвячений видатному українському російськомовному письменнику М.В.Гоголю, його родоводу та родинним зв'язкам. Всі ці нариси, статті, рецензії є безцінним матеріалом для вивчення життя і творчості людей, які внесли величезний внесок в культуру і літературу України.

ПРО ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ ОЛЕКСАНДРА ВІДОМЕНКА:

- ◆ **Відоменко Олександр Андроникович** – дослідник творчості **Т.Г.Шевченка** // Лауреати обласних премій Хмельниччини (2005-2013 рр.) : біобібліограф. покажчик. Вип. 2. – Хмельницький, 2013. – С. 57.
- ◆ **Відоменко Олександр Андроникович** – дослідник творчості **Т.Г.Шевченка** // Лауреати обласних премій Хмельниччини : біобібліограф. покажчик. – Хмельницький, 2004. – С. 79-81.
- ◆ **Вісімдесят п'ять років з дня народження Олександра Андрониковича Відоменка** // Календар знаменних і пам'ятних дат Хмельниччини на 2016 рік : рекомендов. бібліограф. довідник. – Хмельницький, 2015. – С. 45.
- ◆ **Відоменку Олександрю Андрониковичу** // Лауреати міської премії ім. Богдана Хмельницького в галузі історії, культури і мистецтва (1994-2013 роки) : біобібліограф. довідник до 20-річчя з часу заснування премії. – Хмельницький, 2014. – С. 80.
- ◆ **Олександр Відоменко** // Лелеки літа : альманах. – Хмельницький, 2008. – С. 30.
- ◆ **Олександр Відоменко літературознавець** // Хмельницький в іменах : прозаїки, поети, журналісти : довідник. – Хмельницький, 2006. – С. 31.
- ◆ **Тонкий розвіявши туман** // Кульбовський М. З подільського кореня. Кн. 4 / М.Кульбовський. – Хмельницький, 2007. – С. 46-49.
- ◆ **У пошуках істини** // Кульбовський М. З подільського кореня. Кн. 2 / М.Кульбовський. – Хмельницький, 2003. – С. 120-122.
- * * *
- ◆ **Гоголегіана Олександра Відоменка** : презентація книги "Одержимі" // Проскурів. – 2012. – 15 листоп.
- ◆ **Гуцульський А. Праправнук великого поета : 75 років від дня народження Олександра Андрониковича Відоменка** / А.Гуцульський // Майбуття. – 2006. – № 15-18.
- ◆ **Данилюк Л. Нашадок** / Л.Данилюк // Подільський кур'єр. – 2006. – 6-12 лип.
- ◆ **Качеровська Н. Шевченко очима правнука** / Н.Качеровська // Майбуття. – 2003. – 11 серп.

- ◆ Кульбовський М. **Тонкий розвіявши туман** / К.Кульбовський // Проскурів. – 2006. – 10 серп.
- ◆ Кульбовський М. **У пошуках істини** / М.Кульбовський // Проскурів. – 2003. – 14 лют.
- ◆ Олійник В. **Їх поєднав Кобзар** / В.Олійник // Проскурів. – 2001. – 14 верес.
- ◆ Сваричевський А. **Праправнук великого поета : до 75-річчя з дня народження Олександра Відоменка** / А.Сваричевський // Проскурів. – 2006. – 6 лип.
- ◆ Семенюк Є. **З Шевченківського кореня** / Є.Семенюк // Проскурів. – 2011. – 29 верес.

ВЕБЛІОГРАФІЯ

- Відоменко Олександр Андроникович [Електронний ресурс].
– Режим доступу:
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%96%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80_%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87 – Заголовок з екрана. – Мова укр.
- Відоменко Олександр Андроникович [Електронний ресурс].
– Режим доступу: <http://referaty.in.ua/index.php?newsid=1471762> – Заголовок з екрана. – Мова укр.
- Рицарі Христа Його Благородність Рицар Арх Відоменко Олександр Андроникович [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
– <http://www.rycar.org/index.php/herbovnyk/66-2011-12-23-21-08-09> – Заголовок з екрана. – Мова укр.
- Нашадок (О.А.Відоменко – двоправнучатий племінник Т.Г.Шевченка) / Ярмолинецька централізована бібліотечна система [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://biblioyar.at.ua/Vudannya/Kraeznavchi/2006/vidomenko.pdf> – Заголовок з екрана. – Мова укр.
- Відоменко Олександр Андроникович // До 200-річчя від дня народження Т.Г.Шевченка / [Харківська гімназія №152 Харківської міської ради Харківської області](#) [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: <http://informatika152.wix.com/tg-shevchenko#!naschadky-shevchenko/csxx> – Заголовок з екрана. – Мова укр.

– Нащадок Великого Кобзаря [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://visnyk.hoippo.km.ua/shevchenko/431-naschadok-velikogo-kobzarya.html> – Заголовок з екрана. – Мова укр.

– Семенюк Є. З Шевченківського кореня [Електронний ресурс]. – Режим Доступу: <http://proskuriv.info/index.php/2010-12-20-09-09-07/1190-2011-09-29-09-59-28> – Заголовок з екрана. – Мова укр.

ЗМІСТ

Відоменко В. Слово сина про батька.....	1
Суховірська О. Дослідник життя і творчості Великого Кобзаря.....	4
<i>Щиро про Олександра Відоменка</i>	
Сваричевський А. Праправнук великого поета.....	12
Данилюк Л. Нашадок.....	13
Кульбовський М. У пошуках істини.....	16
Кульбовський М. Тонкий розвіявши туман.....	20
<i>Із книг Олександра Відоменка</i>	
Тарасова хата та школа.....	24
Про що думав Тарас Шевченко, коли писав "Заповіт".....	33
Релігійні погляди Т.Г.Шевченка.....	39
Вельможне панство Енгельгардтів.....	41
Телепередача друга.....	47
Розминулися.....	50
Тарасове коріння – у Запорозькій Січі.....	59
Родовід Гоголів – Яновських.....	66
Містичний слов'янський геній.....	73
<i>Окремі видання творів Олександра Відоменка.....</i>	<i>77</i>
<i>Про життя і творчість Олександра Відоменка.....</i>	<i>81</i>
Вебліографія.....	82

Шевченківські дні в обласній бібліотеці для дітей імені Т.Г.Шевченка

Родовий герб знатного роду Відоменків

